

HYVIIN ELÄMÄNTAPOIHIN KASVATTAMINEN

KOULULAINEN-LEHDESSÄ 1950- JA 1960 -LUVUILLA

Nadia Sandhu

Journalistiikan

pro gradu -työ

Jyväskylän yliopisto

Viestintätieteiden laitos

Elokuu 2000

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Nadia Rebekka Sandhu	
Työn nimi Hyviin elämäntapoihin kasvattaminen Koululainen-lehdessä 1950- ja 1960 luvuilla.	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Pro gradu -työ
Aika Elokuu 2000	Sivumäärä 65
Tiivistelmä - Abstract Tutkimukseni selvittää, mitä ovat Koululainen-lehden mukaan hyvät elämäntavat ja miten lehti pyrki kasvattamaan lukijoitaan noudattamaan niitä. Aineisto kattaa kaksi vuosikertaa 1950-luvulta, vuodet 1952 ja 1957 sekä kaksi vuosikertaa 1960-luvulta, 1963 ja 1969. Aineisto koostuu enimmäkseen jutuista ja kuvateksteistä, mutta kuviakin analysoin satunnaisesti. Tekstin diskursiivisia käytänteitä analysoin poimimalla yksittäisiä sanoja ja lauseita ja pohtimalla niiden kytköksiä suurempiin kokonaisuuksiin. Näin pyrin selvittämään, millaisiin ideologioihin Koululaisen elämäntapakasvatus nojaa, ja millainen on se maailmakuva, joka lehden lukijoille tarjotaan. 1950- ja 1960 -luku poikkesivat kulttuuriselta ilmapiiriltään suuresti toisistaan, ja tämä vaikutti myös Koululaisen painotuksiin kasvattavan aineiston suhteen. 50-luvun raittiuden, kristillisyyden, isänmaallisuuden ja nöyryyden tilalle tuli vähitellen moniarvoisempi maailmakuva, jossa painotetaan tasa-arvoa, itsetutkiskelua ja yleisempiä moraalisia kysymyksiä. Muutos on helposti havaittava, ja se kattaa koko lehden aineiston, tapa tehdä Koululaista on muuttunut kokonaan tultaessa 50-luvulta 60-luvulle.	
Asiasanat Lastenlehdet, kasvatus, hyvät elämäntavat, Suomi 1950- ja 1960-luku	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS	s.
1. JOHDANTO	2
2. KOULULAINEN JA VIERIVÄT VUODET	4
2.1. Koululainen — pienten koululaisten yleislehti	4
2.1. Jälleenrakennuksesta rakennemuutokseen	5
3. TYÖKALUJA TEKSTIN TULKINTAAN	10
3.1. Teksti	10
3.2. Konteksti	12
4. AINEISTON JAOTTELU TEEMOITTAIN	15
4.1. Hyvä elämä — hyvät elämäntavat	15
4.2. Jaottelu ja aineiston jakautuminen eri vuosikertoina eri aiheisiin	17
5. 1952 JA 1957: VALISTUKSEN VUOSIA	21
5.1. “Raitis, reipas ja ryhdikäs”	21
5.2. “Terveysohjeita nuorille urheilijoille”	31
6. 1963 JA 1969: KÄYTÖSKUKKASISTA KUULENTOON	41
6.1. “Vaatimattomuus kaunistaa”	41
6.2. “Sovinnon puu”	51
7. LOPUKSI	60
LÄHTEET	63

1. JOHDANTO

Lasten ja nuortenlehti Koululaisen ensimmäinen numero ilmestyi 55 vuotta sitten. Tähän ikään ehdittyään lehti on muuttunut monella tavoin uusia aikakausia vastaavaksi ja uusien koululaissukupolvien käteen sopivaksi. Suomi — niin kansakuntana kuin paikkana elää — on muuttunut myös. Lehti on aikakautensa tuote; aikakausikin on jossain suhteessa sen representaatioiden, siis esimerkiksi juuri Koululaisen tuote.

Siksi on erityisen kiinnostavaa tarkastella Koululaista juuri 1950-luvulla. Oletan, että Koululainen (tai oikeammin sen toimituskunta ja moninaiset taustavoimat) on tuolloin pyrkinyt tietoisesti vaikuttamaan lukijakuntaansa, sen valintoihin, mielipiteisiin, maailmankuvaan. Heistä pyrittiin kasvattamaan Suomen jälleenrakentajia, ja tämän tehtävän täyttääkseen heillä oli oltava kunnolliset elämäntavat.

Tarkastelen siis ensinnäkin sitä, mitä hyvien elämäntapojen ominaisuuksia Koululainen erityisesti painotti 50-luvun numeroissaan, ja millä keinoin kasvatuksen tuloksiin pyrittiin. Toisin sanoen tutkin niitä ohjeita, suoria tai epäsuoria, joita lehden sivuilla annettiin hyvästä elämäntavasta. Otokseksi olen valinnut vuosikerrat 1952 ja 1957. Toiseksi tarkastelen muutoksia joita Koululaisen elämäntapakasvatuksessa on tapahtunut. Jotta mahdolliset muutokset voisi jotenkin suhteuttaa, olen valinnut kaksi vuosikertaa myös 1960-luvulta, 1963 ja 1969. 60-luvulla on vanhastaan maine muutosten vuosikymmenenä, mikä tekee ajankohdasta tutkimuskysymyksen kannalta kiinnostavamman. Vuoden 1952 Koululaiset ovat avainasemassa, sillä käytän niitä vertailukohteena myöhemmille vuosikerroille. Aineistoni kattaa lehden kaikki kirjoitukset, mukaan lukien kuvatestit ja

lukijoiden tekstit. Kuvia en kuitenkaan ole aineistooni lukenut, ja niinpä niiden analyysi jää korkeintaan satunnaiseksi.

Työskentelytapani lähilukutekniikka lainaa paljon kirjallisuudentutkimukselta. Tarkastelen tekstejä kuitenkin ottaen huomioon kontekstin, en vain itsenäisinä tuotoksina, koska kasvattava aines perustuu tietyn maailmankuvan eteenpäinviemiselle. Aineistoa lähestyessäni pidän mielessä diskurssianalyttikko Norman Fairclough'n kysymyssarjan:

“(a) mikä on esitetyn vaihtoehdon yhteiskunnallinen alkuperä, mistä se tulee ja kuka sen esittää? (kenen tekemä representaatio se on?) (b) mikä voisi motivoida tällaisen valinnan? (c) mitä valinnasta seuraa, miten se vaikuttaa asianosaisten pyrkimyksiin?”¹

Työni taustaksi hahmotan ensin hieman Koululainen-lehden yleispiirteitä ja haistelen aineiston ilmestymisen aikakauden ilmapiiriä. Kolmannessa luvussa pyrin selvittämään joitakin peruskäsitteitä, jotka voivat auttaa lukijaa ymmärtämään tekstianalyysiani paremmin. Neljäs luku piirtää ääriviivat aineistolle ja analysoitaville aiheille. Viides ja kuudes luku on omistettu aineiston tarkemmalle tarkastelulle ja seitsemännessä katsotaan mitä työstä jäi käteen.

¹Fairclough 1997, 52.

2. KOULULAINEN JA VIERIVÄT VUODET

2.1. Koululainen — pienten koululaisten yleislehti

Koululainen on kuulunut lastenlehtien kenttään kauan. Se alkoi ilmestyä vuonna 1945, ja vuonna 1946 sen levikki oli jo 25 000². Lehden nopeaa suosiota selittää se seikka, että lehteä julkaisi Suomen Kansakoulunopettajien liitto ja tilaajakunta koostui siis koululaisista, jotka saattoivat tilata lehden opettajansa kautta. Toisaalta voidaan päätellä, että levikki ei ollut suurin mahdollinen, eikä lukijakunta ei suinkaan tasaisesti jakautunut ympäri Suomea. Tuloerot olivat suuret, ja etenkin itäisen ja pohjoisen Suomen suurilla perheillä ei ollut varaa moiseen ylellisyyteen.

Koululainen on yleislehti lapsille, se on alusta asti tarjonnut sekä fiktiota että asia-aineistoa, tehtäviä ja arvoituksia, sarjakuvia ja erilaisia palstoja. Lukijat ovat päässeet tekemään Koululaista lähettämällä toimitukseen kirjeitä, kuvia ja runoja. Silloin tällöin “omille jutuille” on omistettu lähes kokonainen numero. Tällaisen formaatin voitaneen katsoa olevan voimassa edelleen niin Koululaisessa kuin monessa muussakin lasten- ja nuortenlehdessä. Kaikki muu, muoto ja sisältö, onkin sitten muuttunut melkoisesti.

On sanomattakin selvää, että aikojen kuluessa Koululaisen ulkoasu on muuttunut värikkäämmäksi ja runsaammaksi. Vuoden 1979 Yhtyneille Kuvalehdille siirtymisen jälkeen lehden sivuilla on ollut yhä enemmän myös mainoksia. Sisältö näyttäisi muuttuneen yhtä rajusti, enkä tällä tarkoita, etteikö tämän päivän Koululainen vieläkin pyrkisi kasvattavaan otteeseen aineistossaan. Pikemminkin viittaa siihen, miten tämä

²Leino-Kaukiainen 1991, 137.

pyrkimys tulee esille ja millainen on se ideologia, johon kasvatuksessa nojataan. Tämän tutkimuksen aineistossa on se erityinen piirre, että vuosina 1952-1954 lehteä oli mukana julkaisemassa Kansakoululaisten Raittiuskeskus¹, mikä täytyy ottaa huomioon vuoden 1952 Koululaisia lukiessa. Myöhemmin pyrin selvittämään, miten paljon tuo vuosikerta erosi tulevista ja millaisia muutoksia on tapahtunut sen jälkeen.

2.2. Jälleenrakennuksesta rakennemuutokseen

Ennen kuin ryhdymme lehteilemään aineistoa, on ehkä syytä luoda pieni katsaus siihen aikaan, joka aineiston synnytti, sen suuriin linjoihin mutta myös yksittäisiin tapahtumiin, joilla on saattanut olla merkitystä moraalikasvatuksellisen aineksen sisältöön. Koska työni perustana on raittiusvalistukseen painottuvan vuoden 1952 Koululaisen aineisto, olen tarkastellut näitä vuosikymmeniä lähinnä juuri alkoholipolitiikan kannalta. Tämä on vain yksi aspekti kokonaisuun vuosikymmeniin, ja sellaisena se on nähtäväkin. Kokonaista maailmanhistoriaa on tähän turha yrittää mahduttaa.

1950-luku oli voimakasta sotienjälkeisen jälleenrakennuksen aikaa. Maanviljelys suorastaan pakotettiin kukoistamaan ottamalla käyttöön uusia viljelysmaita ja kehittämällä valtion maataloustukijärjestelmää. Pienviljelijöiden lukumäärä kasvoi ja maaseutu oli tiuhaan asuttu. Maaltapaosta ei tuolloin ollut tietoaakaan.²

¹Leino-Kaukiainen 1991, 137.

²Alasuutari 1996, 52-54.

Hyvinvointivaltiota alettiin kehittää, mikä osaltaan vaikutti moraalisten kysymysten korostumiseen poliittisella areenalla. Tällainen oli vaikkapa lapsilisäehdotus vuonna 1948.¹ Teoksessaan *Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994* Pertti Alasuutari viittaa tähän aikakauteen myös “moraalitalouden vaiheena”, jolloin

Aatteisiin ja moraalisiin periaatteisiin vetoaminen oli pinnalla monestakin syystä. Ensinnäkin maa oli vasta ollut sodassa, joka lujitti kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta, ja jonka aikana kansakunta pyrittiin pitämään koossa vetoamalla eettisiin periaatteisiin, kuten yhteisvastuuseen. Toisaalta sotaa edeltäneestä ajasta muuttunut Suomen ulko- ja sisäpoliittinen tilanne ei ollut vielä saanut sitä vastaavaa institutionaalista rakennetta. Erityisesti Neuvostoliiton erityisasema voittajavaltioiden edustajana ja voimakkaana naapurivaltiona merkitsi ulko- ja sisäpolitiikan sekoittumista keskenään. Kun ei ollut selkeitä yhteiskunnallisen ja poliittisen toiminnan pelisääntöjä, esiintyi vähintäänkin epäilyksiä myös monenlaisista “ulkoparlamentaarisista” keinoista. Esimerkiksi vuonna 1948 epäiltiin kommunistien yrittävän vallankaappausta. Julkisuuden yhteiskunnallisissa kannanotoissa vedottiin yleisesti tunnustetuiksi oletettuihin moraalisiin periaatteisiin, koska esiintyi epäilyksiä siitä, että kaikki osapuolet eivät tunnusta kyseisiä periaatteita.²

Moraalikysymysten asema päivänpolttavana puheenaiheena ei ainakaan huonontunut muotivillitysten ansiosta; juuri 1950-luvullahan Suomeen rantautuivat niinkin epäilyttävät uutuudet kuin rock’n roll ja televisio. Nuorison tulevaisuudesta oltiin nyt erityisen huolissaan. Tulevasta kulttuurisesta vallankumouksesta saatiin esimakua jo vuonna 1954, kun Väinö Linnan Tuntematon sotilas ravisteli suomalaisen sotilaan kuvaa. Oman totuuden esittäminen näin arasta aiheesta oli estää koko romaanin julkaisun. Sota oli kunnia-asia.

Mielenkiintoista sinänsä on tarkastella alkoholin myynnin rajoituksia tuon ajan moraalin osatekijänä. 1940-luvulla läpiajettu ostajaintarkkailu alkoi 50-luvulla menettää kannatustaan, ja vuonna 1955 lopetettiin myymälätodistusten päiväleimaukset, joilla

¹Alasuutari 1996, 115-117.

²Alasuutari 1996, 105, 107.

siihen asti oli voinut kontrolloida liiallista viinanostoa ja sitä kautta myös salakauppaa¹. Väkevien juomien ostoa tarkkailtiin edelleen kunnes vuonna 1957 todistusta piti enää näyttää väkeviä ostaessaan. Ostokset korttiin merkittiin vain jos ostajan epäiltiin olevan alkoholin väärinkäyttäjä. Kokonaan myymälätodistus, kutsumanimeltään viinakortti, poistui käytöstä vasta vuonna 1971, jolloin alettiin etsiä uusia suuntia raittiustyölle, keskityttiin valistukseen ja väärinkäyttäjien kohdalla luotettiin A-klinikoihin². Ostajantarkkailu vaikuttaa nykypäivästä katsoen perin holhoavalta, mutta sellaisena se samalla kielii siitä vahvan toiveikkaasta otteesta, jolla tähänkin asiaan, raittiuden edistämiseen, tartuttiin vielä 1940- ja 50-luvuilla. Viinanjuonti ei ollut yksityisasiä, vaan seikka johon valtiolla ja naapurilla oli oikeus puuttua. Raittiuskasvatus ulottui tietenkin myös lapsiin ja nuoriin, ja nuorisoseuroilla oli tärkeä rooli asian edistämässä.³

Toisaalta holhoavuus on hyvin hämmentävää, kun ottaa huomioon alkoholin myyntiluvut noina aikoina. Ne eivät välttämättä olisi antaneet vielä aihetta erityiseen panostukseen raittiuskasvatuksen saralla. Matti Peltonen on selittänyt raittiusaateen ajamista osaksi olympialaisten vaikutuksella siihen, minkälainen kuva Suomesta haluttiin antaa. Muiden kansojen käsitys Suomesta on hänen mukaansa vaikuttanut myös kansalaisten omaankuvaan. Raittiuden lisäksi olympialaiset kannustivat kasvattamaan muihinkin hyveisiin kuten ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin.⁴

¹Simpura 1982, 235-240.

²Simpura 1982, 254, 256.

³Smeds 1989, 154.

⁴Peltonen 1996, 184-185.

1950-luvun Koululaisen lukijat kuuluivat suuriin ikäluokkiin. Onkin kiintoisaa, että juuri näistä isänmaan toivoista kasvoi 60-luvun vallankumouksellisia. Marja Tuominen on käsitellyt väitöskirjassaan “Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia” suomalaisen kulttuurin sukupolvihegemonian kriisiä 60-luvulla. Hän tarttuu yhä uudelleen siihen vanhaan ajatukseen, että jokaisella sukupolvella on sotansa, ja uusi sukupolvi tarvitsee aina vastakulttuurinsa vanhempiensa valtakulttuuriin nähden.¹ 1960-luvun nuoret radikaalit olivat sota-ajan nähneiden vanhempien lapsia, jotka nyt kyseenalaistivat kaiken heille tarjotun opin rajulla tavalla. Kulttuurivallankumous ulottui kaikkialle, myös mediaan.

Taloudelliselta kannalta tarkasteltuna 60-lukua hallitsi rakennemuutos. Tekninen kehitys merkitsi talonpoikaisen kulttuurin muuttumista, ja uusien koneiden ja lannoitteiden avulla tuotanto kasvoi ylituotannoksi. Maataloustukien kanssa oltiin tultu tien päähän ja erityisesti pientilalliset joutuivat ahtaalle. Vuoden 1968 verouudistus kouraisi monen viljelijän kukkaroa ja vaikutti osaltaan siihen, että nuoria alkoi olla vaikea houkutella jatkamaan tiloilla.² Vaikka muuttoliike kiihtyi etenkin 1960-luvun lopulle tultaessa, ovat muutoksen merkit nähtävissä kautta vuosikymmenen.

Kaiken tämän keskellä myös alkoholipoliittinen ilmapiiri muuttui. Teoksessaan “Vapaan viinan aika” Jorma Simpura luotaa niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat erityisesti tuon ajan alkoholikäytänteisiin. Maaltapako ja kaupunkien asuttaminen johtivat ajan myötä työttömyyteen. Työn perässä oltiin valmiita jättämään kotikonnut ja muuttamaan yhä suurempiin kaupunkiin tai ulkomaille, lähinnä Ruotsiin. Suomalaisten maailmaa

¹Esim. Tuominen 1991, 24.

²Alasuutari 1996, 63-65.

pienensivät 1960-luvulla myös yksityisautoilun yleistyminen, ulkomaanmatkailun nousu ja tiedotusvälineiden kehitys. Uuden elämäntilanteen aiheuttama epävarmuus ja elintasokilpailu jättivät jälkensä myös alkoholikulttuuriin. Simpura lainaa termiä “Suomen porvarillisen tajunnan muutos” Klaus Mäkelältä, mikä liittyy alkoholipoliittisten mielipiteiden muutoksen osaksi “yleistä kulttuurikehitystä, jonka liikkeellepanevana voimana oli juuri taloudellisyhteiskunnallinen käymistila. Se antoi myös vauhdin kiivaalle väittelylle maaseudun alkoholioloista, keskioluesta sekä aborttilaista”¹.

Simpura jatkaa edelleen ilmapiirin haistelua ottamalla kantaa “uusvasemmistolaiseksi” leimattuun nuorten ylioppilas- ja kulttuuriradikaalien joukkoon. Simpuran mukaan liikekenties uudistikin poliittista ilmastoja, mutta “veti mukaansa myös ’punkkuradikalismia’, nostalgisia tunnelmia lasin ääressä ja henkisiä kouristuksia”². Tähän tematiikkaan liittyvinä tapauksina pistää silmään erityisesti vuonna 1965 kantaesitetty Lapualaisooppera ja vuoden 1968 tempaus, jossa joukko ylioppilasradikaaleja valtasi Helsingissä Vanhan ylioppilastalon ja tähtitieteellisen observatorion: muutos oli päivän sana. Tätä taustaa vasten keskioluen tuleminen maitokauppoihin 1969 tuntuu lähes luontevalta jatkolta Suomen vapautuvalle alkoholipolitiikalle. Vastustusta ja konservatiivisten mielipiteiden esittäjiä oli, mutta lopulta ajan trendi näytti olevan yksilön vapaus, niin hyvässä kuin pahassakin.

Yksityisen ja julkisen rajan muuttumista on pohtinut myös Matti Virtanen teoksessaan “Änkyrä, tuiske, huppeli”. Hänen huomionsa on, että yksityisen elämän eteen kehitettiin

¹Simpura 1982, 266.

²Simpura 1982, 267.

lähiöitymisen yhteydessä julkisivu, muuri, joka suojaa liialta julkisuudelta. Alkoholi sai roolin tuon julkisivun liennyttäjänä: vaikkapa työkavereiden kanssa alkoholia nauttien päästään siirtymään julkisesta työelämän piiristä yksityisen elämän puolelle. Alkoholilla oli myös tehtävänsä perheen sisäisten ihmissuhdeongelmien ”ratkaisijana”. Näitä ongelmia oli nyt enemmän aikaa vatvoa kun ei ollut maatilan töitä tai ehkä mitään töitä.¹

Kaiken kaikkiaanhan 60-luku vaikuttaa edellisen perusteella varsin vauhdikkaalta vuosikymmeneltä, ja moraalikeskustelun kannalta se sitä varmasti olikin. Mitä tuosta kaikesta sitten siivilöityi lasten lehteen, vai olivatko nämä asiat niin hämmentäviä, että olikin parasta säilyttää mahdollisimman neutraali linja?

3. TYÖKALUJA TEKSTIN TULKINTAAN

3.1. Teksti.

Tarkastellaanpa hieman työskentelytapaa ja joitain tärkeitä termejä ennen varsinaista sisällön erittelyä. Ensimmäisen askelen tekstianalyysiin päin voi ottaa tarkastelemalla propagandatutkimuksen parissa kunnostautuneen Harold Lasswellin perusmallia, jonka mukaan on tutkittava ”*Kuka sanoo mitä kenelle minkä kanavan välityksellä millä vaikutuksella?*”² Tästä yhtälöstähän meillä on jo selvillä ainakin vastaanottaja, siis se, ”*kenelle*” sanotaan, sekä kanava, tässä tapauksessa aikakauslehti. Äkkipäätään

¹Virtanen 1982,29.

²Olen tässä turvautunut toisen käden lähteeseen Fiske 1992, 49.

tarkasteltuna myös lähettäjä, se *“kuka”* sanoo, tuntuu selkeältä, lehden toimitushan se siellä häärii. En kuitenkaan näe tätä niin yksinkertaisena asiana. Lopullisen tekstin kirjoittaja tai edes päätoimittaja ei ole lopulta sanoman takana, vaan se *“mitä”* sanotaan on yhteistulosta paitsi toimituksen ja kustantajien myös lukijan ja oikeastaan koko yhteiskunnan *ideologioista*. Tämä kannattaa muistaa tutkiessa yhtälön muita muuttujia *“mitä”* sanotaan ja *“millä vaikutuksella”*.

Lasswellin mallin läpi on hyvä tehdä subjektiivista *“raakatutkimusta”*, ts. lukea tekstiä niin kuin oletettu lukija sitä luultavasti lukee. Varsinaisen lähiluvun kannalta malli on kuitenkin liian väljä, jotta materiaalista saisi irti muutakin kuin näppituntumatietoa. Lähilukutekniikkani onkin velkaa suuntaan jos toiseenkin, enkä voi kaikkia lähteitäni edes jäljittää. Vaikutteet tällaiseen tutkimustapaan yleensä ovat peräisin pitkälti kriittisen teorian opeista. Jo sen varhaisimmat vaiheet Frankfurtin koulukunnan ajoilta kyseenalaistivat *“totuuden”* annettuna asiana ja keskittyivät luomaan tutkimustapoja, jotka tekisivät totuuden häilyvyyden läpinäkyväksi¹. Varsin pian otettiin esille lingvistinen näkökulma, joka korosti tekstiä tuotettaessa tehtyjen kielellisten valintojen tärkeyttä².

Tällaista kriittistä tapaa tarkastella kielen ja yhteiskunnan vuorovaikutusta voisi kutsua myös kriittiseksi diskurssianalyysiksi. Vuorovaikutussuhde on monenkeskeinen: paitsi, että tekstinluojat käyttävät valtaansa ja näin luovat tietynlaista diskurssia, myös diskurssi itse uusintaa itseään ja käyttää näin myös valtaa³. Kysymys ei siis olekaan pelkästään

¹Alasuutari 1996, 82-83.

²Pietikäinen 1999, 3.

³Pietikäinen 1999, 8.

siitä, mitä teksti on syönyt, vaan myös siitä, mitä teksti syö.

Diskurssianalyysin peruskäsitteistö antaa avaimet tekstien analysoimiseen, mutta tavallaan pintatasolla. Tutkimuksessani diskurssianalyysi näyttäytyy kysymysten esittämisenä tekstille. Kysyn tekstiltä, millaisia asenteita se sisältää, onko siinä erikoisia sanavalintoja, mikä on se viitekehys, maailmankuva ja auktoriteetit, joihin teksti nojaa. Pienistä osista edetään suurempiin, tai kuten tekstirakenteisiin perehtynyt Teun A. van Dijk sen ilmaisi “Koko lauseen tulkinta on sen osien tulkintojen summa”¹. Ja suuremmassa mittakaavassa on helpompi nähdä arvomaailman vaikutus, siis se, mitä on sanojen takana.

3.2. Konteksti.

Sanat eivät ole tyhjän päällä, niillä on paikkansa ja arvonsa suhteessa toisiinsa ja ympäröivään maailmaan. Tätä suhdetta kutsun kontekstiksi. Konteksti on se tekijä, joka antaa sanoille niiden voiman. Jos haluaa kyseenalaistaa “totuuden”, on tunnustettava konteksti, koska konteksti sanelee tekstin ehdot. Kirjallisuudentutkija Pertti Karkamalla on mielenkiintoinen ote kontekstista, hänen mukaansa: “Niitä objektiivisia ehtoja, joiden vallitessa teksti tuotetaan, kutsutaan kontekstiksi”². Karkama näkee juuri kontekstin käsitteen ratkaisevana metodin valinnan kannalta. Silti hän uskaltaa käyttää sanaa “objektiivinen” ja keskittyy vain huomaamaan ehtojen moninaisuuden. Jos tekstin

¹van Dijk 1977, 43.

²Karkama 1996, 88.

tuottamisen aikana vallitsevat ehdot voivat olla objektiivisia, eikö silloin voisi kuvitella olevan olemassa myös objektiivinen teksti tai objektiivinen tekstintutkimus? Tyydyn olemaan eri mieltä Karkaman kanssa ja ottamaan kontekstin vain “ehtoina, joiden vallitessa teksti tuotetaan”. Tässäkään en usko totuuteen, tutkin vain eri mahdollisuuksia.

Tässä tutkimuksessani pohdin hyviin elämäntapoihin kasvattamista. “Hyvä elämäntapa” on käsitteenä hankala, koska se on hyvin subjektiivinen asia. Pohtiessani hyviä elämäntapoja seuraavassa luvussa olen ottanut melko annettuna sen ideologian, joka nousee esille aineistosta. Teksti on saanut määritellä minulle hyvät elämäntavat, mutta olen myös itse vaikuttanut valintoihin ja minuun on vaikutettu koko elämäni ajan niin, että osaan lukea aineistosta itsestään selvinä juuri nuo hyvät elämäntavat. Ideologia, joka ohjaa lehden tekijöitä (ja lukijoita) ei siis ole yksisuuntainen, läpinäkyvä ilmiö. Me vaikutamme ideologiaan ja ideologia vaikuttaa meihin ja meissä. Näin ollen katson, että Koululaisen ideologia vaikuttaa paitsi itseensä myös lukijoihinsa ja lukijat ovat osa sitä järjestelmää, joka legitimoii ideologian yhä uudelleen. Sari Pietikäinen on kuvannut tuota prosessia selkeämmin seuraavasti:

“Kriittisen diskurssianalyysin näkökulmasta ideologia voidaan yksinkertaistaen mieltää diskursiiviseksi prosessiksi, jossa kielenkäytön avulla esitetään tietty näkemys ilmiöistä tai tapahtumasta ja tämä näkemys liitetään tiettyyn ihmisryhmään tai sosiaaliseen identiteettiin.”¹

Norman Fairclough on puhunut ideologioista “väittäminä, jotka käyvät ilmi tekstistä epäsuorasti ja esiintyvät yleensä sen alkuoletuksissa (itsestäänselvyydet) myötävaikuttaen eriarvoisten valta- ja hallintasuhteiden ylläpitämiseen ja muotoutumiseen”². Fairclough

¹Pietikäinen 1996, 8.

²Fairclough 1997, 51.

korostaa toisten tekstien läsnäoloa tekstissä, intertekstuaalisuutta¹. Tekstit näen yleensä laajempänä käsitteenä kuin vain kirjoitettuinä teksteinä, esimerkiksi puhe, kuva ja näin ollen mielipidekin voi olla teksti.

Ideologiaan liittyy läheisesti myös hegemonian käsite. Hegemonialla käsitan asioiden arvojärjestystä, jolla on niin vakaa paikka-tajunnassa, että se saa nuo arvot tuntumaan itsestään selviltä. Siis jos pohdin hyvien elämäntapojen takana olevaa ideologiaa, on se minulle vaikeaa näiden arvojen hegemonisuuden takia. Karkama puhuu "kulttuurihegemoniasta, joka vaikuttaa kaikkialla ja saa järjestelmän ehtojen mukaisen toiminnan tuntumaan oikealta ja luonnolliselta"². Ideologian ja hegemonian erittelyn sijaan voisi puhua myös maailmankuvasta, tavasta jäsentää ympäristöämme.

Maailmankuva koostuu tietenkin lukemattomista eri osista. Jürgen Habermas tarkastelee maailmankuvia nimeämällä niille joitakin yleisiä piirteitä. Käsitys pyhästä, pyrkimys yksilölliseen kontrolliin sekä omantunnon ja moraalin käsittäminen yksilöllisenä asiana näyttelevät suurta roolia. Yksilön kehittyminen heimominästä globaalin yhteisön jäseneksi mutta samalla individuaaliksi on ollut nykyihmisen suurimpia maailmankuvaan vaikuttaneita muutostekijöitä. Uuden ajan ihmiselle on hänen mukaansa ollut tyypillistä myös puhtaan uskon häilyvyys (jonka hän tarkentaa järkeistämiseksi ja myyttien ja ideologioiden läpinäkyväksi tekemiseksi).³

Maailmankuvaan voi siis vaikuttaa ja uskoakseni ihminen jollain tasolla pyrkiikin tähän.

¹Fairclough 1997, 52.

²Karkama 1996, 76.

³Habermas 1976, 11.

Edellä mainitut ominaisuudet ovat niitä, joihin kasvatuksessa pyritään laajemminkin vaikuttamaan, koska nojaamme maailmankuvaan käsityksessämme yhteiskuntakelpoisesta yksilöstä. Kasvattaminen on näin aina kasvattamista *johonkin*, enemmän tai vähemmän valmiin maailmankuvan antamista. Huomautan, että aineiston varhaisemmat vuosikerrat, etenkin 1952, ovat olleet niin jyrkästi raittiusaatetta ajavaa, että voitaneen hyvällä syyllä puhua raittiuspropagandasta. Propagandalla tarkoitan joukkotiedotusta, joka pyrkii avoimesti vaikuttamaan lukijoidensa mielipiteisiin. Ideologisten painotusten pitäisi siis olla suhteellisen helposti aineistosta poimittavissa. Oletan, että suuremmista linjoista ja myöhemmistä vuosikerroista voi lukea enemmänkin indoktrinaation, piilovaikuttamisen lainalaisuuksia kuin varsinaista, yksiviivaista propagandaa. Tämä jaottelu on kuitenkin lopulta niin häilyvä, etten ryhdy varsinaista rajaa vetämään, vaan keskityn vaikuttamisen analysointiin yleisemmällä tasolla. Näin pyrin rekonstruoimaan aineiston avulla, miten Koululainen kasvatti lukijoitaan ja millaisin keinoin se maailmankuvansa legitimoit.

4. AINEISTON JAOTTELU TEEMOITTAIN

4.1. Hyvä elämä — terveet elämäntavat

Hyvän elämän käsite ei ole yksiselitteinen. Koska liikumme nyt länsimaisen ja toisaalta kristillismoraalisen arvomaailman alueella, katson merkitykselliseksi tiedoksi ensinnäkin sen, että Platon näki hyvän elämän tavoitteena, johon päästäkseen ihmiset pyrkivät tekemään oikeita ratkaisuja kunnes nämä ratkaisut tulevat ikään kuin automaattisiksi, vaistonvaraisiksi. Platonin käsitysten mukaan hyvään elämään pyrkiminen ei siis tuota

juurikaan tuskaa, sillä sen tavoittelu on ihmiselle luontaista.¹ Toinen virstanpylväs hyvän elämän käsitteen kannalta oli Martti Lutherin ajatus siitä, ettei hyvä elämä suinkaan ollut mitään noin helppoa: pikemminkin kilvoitellen luontoaan vastaan ihmisen oli mahdollista päästä jonkinlaisen hyvän elämän alueelle. Kultainen sääntö, lähimmäisen huomioon ottaminen ja omien tarpeiden toisarvoistaminen, neuvoo kilvoittelun “suunnan”.²

Jussi Kotkavirta pohtii artikkelissaan “Moderni hyvä elämä” nykypäivän arvojen pluralistisuutta. Hänen mukaansa modernin hyvän elämän käsite on vaikea määrittellä juuri siksi, että

“Modernista maailmasta puuttuu kollektiivinen normatiivinen rakenne, vahva yhteinen arvomaailma ja maailmankatsomus, jonka puitteissa yksilöt muodostaisivat identiteettiään ja voisivat arvioida sen ajallista rakentumista suunnistautuessaan käytännön elämässä”.³

Kotkavirta pohtii yksilöllisyyden trendiä hyvän elämän määrittäjänä. Tällainen arvojen pluralistisuus vaikuttaa olevan asia, joka on vain lisääntynyt tultaessa 50-luvulta nykypäivää kohti. Tavallaan tämä sijoittaa 1950-luvun vielä jonkinlaisen turvallisuuden ja viattomuudenkin aikaan, ja onkin huomattava, ettei “annettu” maailmankatsomus ole pelkästään huono asia. Vapaushan tunnetusti tuo mukanaan vastuuta.

Luther ja Kotkavirta vaikuttavat kuitenkin olevan melko yksimielisiä siitä, että hyvän elämän tavoitteeseen päästääkseen on ponnisteltava, se ei ole myötäsyntyinen kohtalo, eikä elämä myöskään sinänsä ole kyllin arvokas että sitä pidettäisiin “hyvänä”. Tarvitaan kilvoittelua, ja kilvoittelun välineenä ovat hyvät elämäntavat.

¹Pitkänen 1995, 11.

²Työrinoja 1995, 40-42.

³Kotkavirta 1995, 43-44.

4.2. Aineiston jaottelu eri vuosina eri aiheisiin

Mitä tulee Koululaisen “hyviin elämäntapoihin”, lienee parasta antaa aineiston määrittellä itse itsensä. Vuoden 1952 materiaali osoittaa, että on suhteellisen helppoa nimetä muutama usein toistuva teema, jotka kehottavat lukijaansa elämään tiettyjen arvojen mukaisesti. Koska kyseessä on vuosikerta, jonka julkaisemisessa Kansakoululaisten raittiusliitto on ollut mukana, on ymmärrettävää, että raittiutta käsitteleviä komponentteja¹ on paljon. Tähän osastoon lasken myös kuuluviksi aineiston, joka käsittelee alkoholin tai tupakan kiroja, vaikkei suoraan kehota niitä välttämään.

Toinen vahva tekijä on, kuten arvata saattaa, kristillinen elämänasenne. Tähän kategoriaan luen niin kertomukset Raamatusta kuin hengelliset laulut ja satunnaiset viittaukset kristinuskon elementteihin.

Edelleen hyvään elämäntapaan näyttäisi kuuluvan luontevasti urheilu ja liikunta. Urheilun vahvaan osuuteen lehden sisällössä vaikuttanee osaltaan Helsingin olympialaisten koko kansaan luoma innostuneisuus. “Urheilu”-nimikkeen alle en lue luonnossa samoilua tai ulkoleikkien mukanaan tuomaa reippailua, vaan osapuilleen sellaisen toiminnan, josta voisi käydä urheilukilpailuja.

Kunnon koululainen on tietenkin myös ahkera. Ahkeruus käsittää tässä niin koulumenestykseen tähtäävän ahkeruuden kuin ahkeruuden esim. kotitöissä. Viimeinen kategoria, isänmaallisuus, sen sijaan on oikeastaan mukana jo periaatteen vuoksikin.

¹Koska aineistoon kuuluu lehtien koko kirjoitettu aineisto, myös esim. kuvatestit, käytän tästä lähin aineiston osista yleisnimitystä “komponentti”.

Silmäillessäni vuoden 1952 Koululaisia, olin huomaavinani suurta isänmaallisuutta, mutta kylmien lukujen valossa se taisikin olla toiveajattelua. Tai sitten isänmaallisuus on asia, jota ei aina välttämättä sanota ääneen, vaan sen voi lukea esimerkiksi juuri urheilua käsittelevien juttujen rivien välistä. Sitä paitsi suoraan isänmaalliseksi luokiteltava materiaali olikin niin paatoksellista, että se suorastaan hyppäsi silmille:.....

Kuten seuraavasta yksinkertaisesta kaaviosta voidaan nähdä, edellä mainittuja tyypejä edustavat komponentit ovat ajan myötä vähentyneet. Pintansa näyttää tarkasteltavalla aikavälillä pitäneen vain kristillinen aines eikä esimerkiksi urheilu, jonka neutraaliudessaan voisi kuvitella olevan turvallisempi ja siten kestävämpi aihe. Raittius sen sijaan ei osoittaudu niinkään kestäväksi aiheeksi Koululaisessa, ja voidaankin olettaa, että vuoden 1952 luvut selittyvät pitkälti juuri Kansakoululaisten Raittiuskeskuksen mukanaololla.

Vuoden 1952 yleisimmät teemat ja niiden esiintyvyys aineiston muissa vuosikerroissa.

TEEMA	1952	1957	1963	1969
RAITTIUS	34	6	—	1
KRISTILLISYYS	26	10	14	15
AHKERUUS	15	10	1	—
ISÄNMAALLISUUS	9	1	—	1
URHEILU	21	25	12	3
YHTEENSÄ	235	240	227	198

Luvut ilmaisevat kaikkien sellaisten komponenttien määrää, joissa viitataan suoraan käsitelyihin teemoihin. Yksi komponentti voi sisältää moneen eri luokkaan kuuluvaa ainesta. Kaikki jutut eivät asetu mihinkään luokkaan, joten komponenttien yhteismäärä ei vastaa luokiteltujen komponenttien yhteenlaskettua määrää.

On selvää, että aineistosta nousee esiin monia muitakin hyödyllisiä, kasvattavaan sävyyn kirjoitettuja komponentteja. Luokitukseni perusteena on kuitenkin juuri tuo vuoden 1952 vuosikerta, johon seuraavia verrataan. Tämä tuo tutkimukseen oman sävynsä, koska vuosi 1952 oli niin raittiuskasvatuspainotteinen. Jostain muusta vuosikerrasta käsin tarkasteltuna tulos olisi kenties toinen. Uskon kuitenkin, että aineiston perustavanlaatuisen luokittelu ei estä näkemästä niitä painotuksia joita 50- ja 60 -lukujen Koululaisten kasvatuksellinen aines viljelee, vaan ainoastaan antaa tarvittavan vertailupohjan. Muita aiheita, jotka eivät tähän luokitteluun yltäneet, esittelen seuraavassa. Nekin ovat aikakaudelleen tyypillisiä, ja siksi niistä on apua aineksessa tapahtuneen muutoksen hahmottamisessa.

Vuoden 1952 Koululaisiin ei paljon jää tilaa suorastaan paatoksellisen raittiuskasvatuksen lomaan. Kasvattavasta aineistosta mainittakoon, että paitsi edellä mainittuihin hyveisiin, lehti kehottaa myös säästäväisyyteen, rehellisyyteen ja yleiseen siisteyteen. Monen kirjoituksen aiheena on luonto, mikä tuntuu järkevältä: luonto antaa sopivan neutraalin ja tutun ympäristön erilaisille, joskus vaikeillekin aiheille. Ei ole lainkaan harvinaista, että luonnon ilmiöiden tai eläinten toiminnan ja ihmisen elämän välille rakennetaan analogioita. Luonto kytkeytyykin usein kasvatukselliseen ainekseen, esimerkkinä vaikkapa seuraava lukijan kirjoittama tarina pupunpoikasen edesottamuksista:

“Sakun ja Revon kaupassakäynti

Olipa kerran kauan sitten pieni pupunpoikanen. Sen nimi oli Saku. Sakun isän nimi oli Jänö ja sen äidin nimi oli Issukka. Kerran Saku lähti Repo toverin kanssa kauppaan. Heillä oli molemmilla vähän rahaa. Kun sitten vihdoinkin he pääsivät kaupan lähelle sanoi Repo: “Kuules Saku, ostetaan oikein miesten tupakkaa!” — “Mutta äiti on sanonut minulle: Ole sinä mies äläkä osta tupakkaa äläkä muuta turmiollista”. “Mitä sinä äidistä ja isästä välität, eivät he miestä voi kieltää”, sanoi Repo ja jatkoi: ”Minä en ole koskaan ajatellut, mitä vanhemmat sanovat”. Ja niin he ostivat tupakkaa. Kun Repo ja Saku sitten lähtivät kotiin, niin molemmat menivät metsätien kautta koska siellä ei kuljettu usein. Kun he olivat sytyttäneet tupakan ja puhaltaneet pari kertaa, oli heidän päänsä niin kipeät, että molempien täytyi jäädä lepäämään. He eivät jaksaneet lähteä kotiin. Illalla meni Kurre perhe kotiin juuri sen tien kautta, missä Repo ja Saku vielä lepäsivät. Kurren isäntä huomasi Sakun ja Revon. Tästä eivät Saku ja Repo tiedäneet mitään. Kun heidät oli viety kotiin ja pantu nukkumaan, olivat he luvanneet, etteivät tekisi enää sellaista. Eivätkä he tehneetkään.

Maire Haapoja, 10 v.

(K 1/1952, 5)

10-vuotiaan tytön kirjoittama opettavainen tarina kertoo siitä, kuinka helppo lapsen on toisaalta samastua saduista tuttuihin metsäneläimiin ja toisaalta etäännyttää eläinten avulla itsensä hieman pelottavasta asiasta. Huomio kiinnittyy myös siihen, miten lapsi ottaa kertomuksen tradition näin sulavasti vastaan ja on osaltaan rakentamassa lehden linjaa.

Vuoden 1957 Koululaisia ei enää rasita raittiusaatteen kaikkivoipaisuus. Materiaali onkin jo heterogeenisempää, ja aiheista nousee esille erityisesti tietoa ja taitoa painottavat jutut. Käsiyöohjeet ja koulunkäynnin kannalta hyödylliset artikkelit ovat yleistyneet. Elämänohjeissa painotetaan hyvää käytöstä yleisemmin, rehtiys, reippaus ja nöyryys ovat päivän sanoja.

Samat aihepiirit ovat hallitsevia myös 60-luvulla. Tietopitoiset jutut ovat lisääntyneet entisestään, samoin erilaiset työohjeet, nyt myös ruoanlaitto. Hyvä käytös on saanut rinnalleen laajemman itsetutkiskelun teeman, ja samalla näistä teksteistä on tullut enemmänkin pohdiskelevia kuin paatoksellisia. Vuonna 1969 oli erityisesti pinnalla

ensimmäinen kuulento, ja tämä heijastuu myös Koululaisen aihevalintoihin. Kuuhun, avaruuteen ja tieteeseen liittyvää aineistoa on paljon. Lehden sivuille on nyt ilmestynyt myös suvaitsevaisuuskasvatusta, etenkin eri rotujen välistä suvaitsevaisuutta koskevia tekstejä.

5. 1952 JA 1954: VALISTUKSEN VUOSIA

5.1. "Raitis, reipas ja ryhdikäs"

Kuten sanottu, vuoden 1952 Koululaisen sisältöön vaikutti olennaisesti se, että julkaisijana oli myös Kansakoululaisten raittiusliitto. Juttujen otsikot kuten "Raitis — Kirkas", "Juomari" tai "Raittiuden voitto" ajavat rehellisesti raittiusaatteen asiaa. Seuraava runo julkaistiin Koululaisessa 8/1952:

"Kasva kansa nuori/ puhtain sydämin/raittius on aina/ aate kallehin.
Viinan valta sortuu/ tieltä raittiin maan/ nuori sydän hehkuu/ raittiutta vaan.
Kirkas silmä katsoo/ uutta elämää/ "ollos raitis kansa"/ kuuluu käskyin tää.
Pyrkimykses olkoon raittius/ viinan orjuudesta vapaus/
silloin turvattu on elämäsi/ sitä satuta kun ei paheen käsi."

Hely Torkkeli 15 v.

(K 8/1952, 45)

Runo ei jätä tulkinnan varaan sitä, millainen elämäntapa on kannattava. Huomio kiinnittyy tässä isänmaalliseen otteeseen. Vaikka runossa ei kertaakaan mainita esimerkiksi sanoja "Suomi", "kotimaa" tai "isänmaa", on kohderyhmänä juuri Suomen nuori kansa. Onkin kiintoisaa, että kansaa voidaan tällä tavoin puhutella yhtenäisenä tekijänä, se luo asioihin osaltaan selkeyttä ja helppoutta. Vihollinenkin on selkeä: "viinan valta sortuu", sanavalinta tuo mieleen vanhan luokkapropagandan ja paatoksen

sortovallasta. Runon voisikin helposti kuvitella marssin tahtiin, ja niin se saa lisää pontta.

Runon viereen on piirretty kuva kahdesta lapsesta lehtevän puun alla. Lapset kurottelevat puun lehviä, ja mielikuva yhdistyy raittiuden puuksi, jonka hyviä hedelmiä he kohta saavat nauttia, kun ovat ensin malttaneet kilvoitella kieltäymyksen tiellä. Puu vertautuu myös hyvän ja pahan tiedon puuhun, etenkin kun lapsia on kaksi, tyttö ja poika. Tässä korostuu lasten valintatilanne: viattomat lapset joutuvat kohta miettimään miten elämänsä viettävät, haukkaavatko omenaa kun sitä tarjotaan, vai eivät. Korostan edelleen, ettei tämäkään kuvavalinta ole välttämättä niinkään tietoinen, pikemminkin kuvaa valitessa on puu saattanut vaikuttaa jotenkin sopivalta, pohtimatta kummemmin sen symboliarvoa.

Huomion arvoinen seikka on myös runon sijoittelu. Viereisellä sivulla on lukijoiden oma palsta, jonka aiheena on “Mikä minusta tulee?”. Siinä lapset kertovat kirkkain silmin, kuinka he aikovat sairaanhoitajaksi, koska “saisin sitten ilomielin tehdä uhrautuvaa työtä sairasten hyväksi. Joka ilta, kun olisin omassa pikku huoneessani, rukoilisin heidän puolestaan”, tai kuinka “Suomi tarvitsee vielä paljon rohkeita ja raittiita lentäjäpoikia” (K 8/1952, 44). Runon yläpuolella taas on nuotit ja sanat lauluun “Älä silmä pieni”. Siinä varoitetaan katsomasta, kuulemasta, puhumasta, koskemasta tai astumasta “mihin vain” tai “mitä vain”, sillä “Isä taivainen näkee lapsen sydämeen” (K 8/1952, 45). Varsin täysipainoinen aukeama siis. Eikä ollenkaan harvinaisuus tämän ajan Koululaisissa.

Aineistossa on useita juttusarjoja, jotka käsittelevät elämäntapoja, lähinnä raittiuden kannattavuutta. Yksi näistä on “Raitis — Kirkas”. Otsakkeen alla julkaistaan pieniä kertomuksia, joiden opetuksena yleensä on juuri tuo terve elämäntavan paremmuus. Esimerkkitapaus “Miehekäs Matti” on kaksiosainen jatkokertomus Matti-pojasta, joka

lähtee isänsä kanssa kauppaan hankkimaan itselleen uutta, omaa puukkoa. Matti oli haaveillut puukosta kauan ja säästänyt sitä varten pikkuaskareista saamiaan rahoja. Matti on siis varmaankin kunnan poika, ei pilalle hemmoteltu kakara, tämä tulee jo tarinan alussa ilmi. Oletus vahvistuu kun kauppias kysyy Matilta, onko tämä tullut ostamaan karamellia: “Mutta Matti tokaisi härmistuneena, ettei hän karamellista piitannut, pyh, mutta puukon hän aikoi ostaa”(K 5/1952, 68). Matti saa puukkonsa ja he lähtevät kirkonkylän kahvilaan syömään äidin laittamia eväitä. Hankaluudet alkavat, kun kahvilaan saapuu joukko miehiä. He kiusoittelevat Matin isää: “Kas, onpa töllinkin isäntä tullut ihmisten ilmoille”, ja tarjoavat tälle miestä väkevämpää. Matti auttaa isäänsä pysymään kaidalla polulla:

“Kunpa isä vain lähtisi pois, mietti Matti itsekseen. Eihän isä tosin koskaan ollut humalassa ollut, mutta miehet olivat niin inhoittavan näköisiä, että Matti pelkäsi syntyvän tappelun, jollei isä tekisi miesten tahdon mukaan. Isäkin oli niin levoton. Silmät vilkuilivat Mattiin, miehiin ja kaljamukiin. Matti arvasi, ettei isä enää kauan kestäisi miesten pilkantekoa, ja astui lähemmäksi. —Isä, mennään jo, tulee hämäräkin. —Kohta, kohta, mutisi isä hätäisesti.”

(K 5/1952, 68)

Miehet rupeavat pian tappelemaan, ja Matti vetää isän pois, ja isä huomaa, mihin oli melkein ryhtymässä: “Olipa hyvä, että tulit mukaan. Autoit äsken minut pahasta pulasta”. Tilanne vaikuttaa seesteiseltä, mutta vaara vaanii kotimatalla. Isän ja Matin on ylitettävä suo pitkospuita myöten, ja väsynyt Matti liukastuu ja putoaa. Isä tulee auttamaan Mattia, joka ei tosin heittäydy neuvottomaksi: hän on tarrannut uudella puukollaan tukkiin kiinni, ja yhteisvoimin Matti pelastetaan ja he pääsevät kotiin. Matti kiittelee puukkoaan: “Jos olisin ostanut rahoillani karamelleja, ei niistä olisi ollut mitään hyötyä”. Isä kertoo, että Matti pelasti hänet huonosta seurasta ja hän onki puolestaan Matin suosta. Loppu hyvin, kaikki hyvin.(K 6/1952, 4)

Kertomus on tarpeeksi yksinkertainen, että siitä on helppo poimia joitain symbolisiksi

tulkittavia aineksia. Ensinnäkin puukko edustaa jotain järkevää, pysyvää ja miehelle miehelle sopivaa, onhan tarinan nimikin “Miehekäs Matti”. Puukolla voi tehdä työtä, ja sen arvo säilyy paremmin kuin sen vastapariksi valittujen karamellien. Karamellit edustavat hedonismia ja lyhytnäköisyyttä, niistä ei ole “mitään hyötyä”, kuten Matti sittemmin sanoo. Palkinto oikeasta valinnasta lunastuu pian. Se seikka, että Matti ja hänen isänsä ovat kotoisin Kivikulman peräkylältä, ei sekään ole merkityksetön. Herännäisliikkeet käyttävät sanaa “maailma” kuvaamaan pahan ihmisille asettamia viettelyksiä. Tässä “maailma” asettuu myös keskusta—periferia -akselilla keskustaan, kirkonkylälle. Kivikulmaan eivät kaiken maailman kotkotukset niinkään helposti ulotu, töllin väki on työteliästä ja Jumalaa pelkäävää kansaa. Tähän liittyen myös matka kirkonkylältä Kivikulmaan saa symbolisen merkityksen: Matti saa isänsä kääntymään paheen tieltä jo alkuunsa ja palaamaan kanssaan turvalliseen kotiin. Matka on kuitenkin täynnä vaaroja, jotka vertautuvat elämän valintatilanteisiin. Matti herpaantuu hetkeksi ja putoaa suohon, mutta onneksi hänet vielä voidaan pelastaa elämälle. Tässä näemme myös, ettei Mattikaan ole aivan viaton, hänkin tekee virheitä, kuten isänsäkin, ja siksi on hänenkin oltava alati tarkkaavainen. Pelottava matka kirkonkylään oli “miehekkään Matin” miehuuskoe, ja sen suoritettuaan hän saa kantaa puukkoaan ylpeänä, kunhan muistaa sen mukana tulevan vastuun: onhan monesti nähty, että puukko voi olla väärissä käsissä myös vaarallinen väline.

“Miehekkään Matin” viereiselle sivulle on aseteltu lukijoiden omia runoja ja tarinoita. 10-vuotiaat kirjoittavat niissä viinan kurimuksesta niin uskolliseen tyyliin, että voisi melkein kuvitella tekstien takana olevankin jonkun hieman varttuneemman, toimituksen jäsenen! Kaksi runoa ja yksi pikkukertomus maalaavat kaikki eteemme kuvan kadulla vastaan tulevista ihmiskohtaloista. “Raitis, reipas ja ryhdikäs”-runo antaa neuvon

“miehelle kurjassa humalassaan”:

“Käännä miehuutes toisin päin! / Sä ala raittiiks’ ihmiseks’ / niin hyvä sun perii, muista se!
Jos alkoholi sun orjaksi saa / niin muista suree sua isänmaa!”

Jouko Takalo 10 v.
(K 6/1952, 5)

“Juomari” on kurja näky, jota poikajoukko pilkkaa. Vanha täti kulkee ohi ja esittää pojille pyynnön: “Minä toivon, että te ette koskaan viinalla huulianne kastas” (K 6/1952, 5). Viereisellä palstalla on edetty ratkaisuun ja pelastukseen tarinassa “Pieni poika seisoi kadulla ja itki”. Siinä tavataan poika, jonka äiti on kuollut ja isä on “juomari” ja räyhää usein. Kulkija kehottaa poikaa näyttämään isälleen raittiusviikon ohjelmaa ja menemään johonkin tilaisuuksista. Parin päivän kuluttua kulkija kohtaa pojan taas. Poika kertoo iloissaan, kuinka isä oli

“humalapäissään piloillaan mennyt erääseen raittiuskokoukseen, mutta siellä hän oli oppinut ymmärtämään, kuinka paljon tuhoa väkijuomat saavat aikaan. Nyt isä on tehnyt raittiuslupauksen, sanoi pieni poika lopuksi. Hän oli onnellinen ja niin olin minäkin. Tämän jälkeen ei pienen pojan isä enää koskaan juonut eikä kiroillut.”

Heikki Räisänen 10 v.

(K 6/1952, 5)

Edellisistä nousee esiin melko yhteneväinen “juomarin” kuva. “Juomari” on sananakin mielenkiintoinen, koska se muodoltaan vertautuu ammattinimikkeeseen kuten esimerkiksi “muurari”. Juomari siis juo, ja tämä tekee hänestä epämääräisen ihmisen: “Vaatteet repaleisna ojaan lentää” ja “oli tullut kotiin erittäin pahalla tuulella”. Heikki Räisänen kertomuksen viimeinen lause yhdistää juomariin myös karkean kielenkäytön, mikä viittaa pakanallisuuteen ja uskon hylkäämiseen. Kukaan lapsi ei siis varmaankaan halua tulla juomariksi. Lasten kirjoituksista näkyy kuitenkin myös sääli näitä yhteiskunnan sylkykuppeja kohtaan: he ovat valmiit armahtamaan jos juomari tekee parannuksen. Jouko Takalo säälii koko kansan voimalla säkeessä “muista suree sua isänmaa!”, joten voisi kuvitella juomarin vertautuvan suorastaan maanpetturiin.

Vastaavia juomarin kuvia löytyy tämän vuosikerran Koululaisista runsain mitoin, samoin kuin “Miehekkään Matin” tapaisia kertomuksia. Raittiuskasvatus nivoutuu myös muiden toivottavien ominaisuuksien kanssa yhteen monin eri tavoin. Yksi näistä ominaisuuksista on kristillisuus. Tarinassa “Rukouksen voima” on jälleen tuttu, sääliä herättävä alkuasetelma: 14-vuotiaan Raijan äiti on kuollut ja isä on juoppo. Raija katselee äidin kuvaa, jonka toisella puolella lukee: ”Kun Herra vain mua paimentaa, ei multa mitään puutu”. Raija rukoilee illalla, että isä jättäisi juomisen. Suuri valkoinen suojelusenkeli levittää siipensä Raijan ylle. Yöllä isä tulee kotiin ja Raijan äiti lähestyy häntä enkelin muodossa ja sanoo: “Reino, jätäthän ryyppäämisen ja pidäthän huolta Raijasta ja mummista! Minä toivon sitä. Odotan sinua täällä kirkkaudessa, johon sinäkin voit tulla.” Aamulla Reino herää selvenneenä ja menee Raijan luokse. Isä lupaa, ettei enää koskaan tule humalassa kotiin. Lopussa todetaan: “Varmasti oli Raijan harras rukous auttanut”. (K 9/1952, 53)

Tarinan kirjoittajaksi on merkitty Mona-Lisa, 14 vuotta. Teksti vertautuu tyyliltään lähes romanttiseen ajanvietekirjallisuuteen, mutta ainekset ovat toisenlaiset: lapsen puhdas usko on pääosassa, eikä haaveissa olekaan sulho vaan tasapainoinen perhe-elämä. Hyvä—paha-asetelma on selkeä: Raija edustaa hyvää, perhettä, uskoa ja raittiutta, kun taas isän juominen on paha, perhettä hajottava voima. Tarinassa on yksinkertaistettu perheen ongelmat henkilöimällä ne isän kyliltä palaavaan tummaan hahmoon. Yliluonnollisia voimia apuna käyttäen isä saadaan riisuttua pahan ikeestä ja muuttumaan entiselleen kunnan perheenisäksi, huolehtimaan Raijasta ja sairaasta mummista. Tarina etenee klassisesti: ensin on alun ristiriita, sitten sankari Raija etsii rukouksesta keinoa ratkaista ristiriita, seuraa kliimaksi, kun enkeli ilmestyy isälle ja lopulta paha väistyy ja kaikki on taas hyvin. Uskoisin, että yliluonnolliset jutut ovat kiinnostaneet 50-luvun nuoria siinä

missä nykyäänkin. Kristillisyys ei siis ole välttämättä ollut lainkaan tylsä aihe, vaikka nyt tarina vaikuttaa lähinnä tahattoman koomiselta.

Hyvät elämäntavat omaava lapsi ja nuori kunnioittaa myös Suomen luontoa. Isänmaallisuus laajemmin ja luonnon arvostaminen liittyvät yhteen monissa teksteissä.

Seuraavan kirjoittaja maalaa silmiemme eteen oikean suomalaisen idyllin:

“Näköala ikkunastani

On kaunis elokuinen ilta. Istun vinttikamarini ikkunan ääressä. Aurinko on juuri laskemassa taivaanrannan taa. Järvi kimaltelee milloin hopeana, sinisenä tai verenpunaisena. Se on suloinen katsella, tuo lämpöinen, tummankeltainen aurinko ja järven välkkyvä pinta. Metsä kiertää tummana, vihreänä nauhana järveä. Kirkko on kaukana järven toisella puolen, Artjärven pitäjässä. Kun katsot tarkkaan, näet järventakaiset pienet vuoret. Ne ovat ihanat. Kas, järvessä vilahti hopeinen kylki! Kala, pieni kala siellä oli. Tuolla ui sorsa, mullahtaa välillä veden alle ja nousee salaman nopeasti pinnalle. Voi, miten se on soma. Airojen läiske kuuluu niemen takaa. Siellä soutaa poika vauhan isänsä laskiessa verkkoja. Niin, kaunis on tämä Suomi. Oi, vaalikaamme, säästäkäämme sen kaunista luontoa. Älkäämme turhan vioittako puita ja kasveja. Antakaamme eläinten olla rauhassa. Näyttäkäämme, miten suomalainen rakastaa kaunista, pientä äitiään.”

(K 7/1952, 27)

Tässä erityiseksi syyksi säästää luontoa annetaan se, että se on Suomen luonto. Tavallaan luotetaan siihen isänmaanrakkauteen, jonka lasten mielissä jo oletetaan olevan. Isänmaallisuutta ei oikeastaan tarvitse enemmän puolustella, se on itsestäänselvyys. Isänmaallisia sävyjä voikin nähdä monessa muihin aiheisiin liittyvissä jutuissa.

Luonto saattaa toimia myös vertauskuvana ihmiselle. Koska luonto hyvä ja ihanteellinen, voi ihmisen hyviin elämäntapoihin pyrkimistä selittää luonnon avulla. Tarinassa “Kalliojärven salaisuus” kolme poikaa samoilee koskemattomilla saloilla Kalliojärven tuntumassa. Luonnon voima tuntuu hieman uhkaavalta, ja pojat kyselevät toisiltaan, pelottaako toisia. Pojat eivät myönnä pelkäävänsä, vaan puhelevat:

“Kyllä erämaa on merkillinen”, sanoi ensimmäiseksi puhunut. ‘Se on raikas, tuore ja terve.’
 ‘Minä viihdyn metsässä ja luonnon keskellä’, sanoi toinen. ‘Niin viihdyn minäkin’, sanoi kolmas. ‘Mitä ajattelette, jos kätkisimme tänne erämaahan kallionkoloon jonkin aarteen?’
 ‘Se olisi jännittävää’, sanoivat toiset, ‘Mutta meillä ei ole aarretta’. ‘Onhan meillä aarre’, sanoi ehdotuksen tekijä. ‘Suurin aarre meillä on raitis mieli ja terve elämä. Jospa kirjoitammekin

paperille lupauksen, että aina rakastamme luontoa ja tahdomme olla raittiita. Ja sitten piirrämmme nimemme alle.’

(K 3/1952, 36-37)

Poikien reippaus, järven tumma kirkkaus ja metsän hiljaisuus ja rauha luovat harmonisen kokonaisuuden, joka heijastaa tuon ajan ihanteita. Niin kuin erämaaluonnon, myös ihmisen tulisi olla raikas, tuore ja terve. Puhumattakaan kiitollisuudesta, jota pojat tuntevat valitsemallaan tiellä. He eivät tarvitse aarretta, heillä on kunnolliset elintottumukset.

Isänmaallisuudella on tärkeä rooli myös jatkosarjakuvassa “Kultamitalipoika”. Se kertoo Eskosta, joka juoksee tiensä metsäpoluilta ensin koko kansan ja sitten maailman tietoisuuteen. Eskon menestystarina on varmasti saanut pontta suomalaisten olympialaismenestyksestä, eikä moinen hehkutus suinkaan ole poissa muodista vieläkään. Eskon erityispiirteitä verrattuna kilpakumppaneihinsa ja kateellisiin sivustaseuraajiin ovat hänen reipas ja rehellinen luonteensa sekä terveet elämäntavat. Esko ei ole raukkis, vaan jos joku kateellinen yrittää vetää mattoa hänen jalkojensa alta, Esko tarjoaa sovinnon kättä. Esko on tavallaan Koululaisen ja kasvattajien ihannevävy: hän on nuori, komea, urheilullinen ja hänen sydämensä on puhdasta kultaa. “Kultamitalipoika” huipentuu ja päättyy voitonjuhlaan. Esko seisoo korkeimmalla pallilla, vierellään USA:n “neekeri”, joka melkein nappasi mitalin Eskon hyppysistä. Taustalle on kirjoitettu yli väkijoukon pauhaamaan Maamme-laulun alkusanat. Kuvan alla lukee juhlallisesti:

“Esko vei loppukirillään Suomen värit voittoon. Häntä ruvettiin tämän suuren voiton johdosta kutsumaan Kultamitalipojaksi. Innoittakoon kertomuksemme, joka nyt päättyy kaikkia Suomen poikia ja tyttöjä kasvattamaan itseään Eskon tavoin raittiuden, rehellisyyden ja reippauden merkeissä Suomellemme kelpo kansalaiseksi. Kaikki eivät voi voittaa kultamitalia, mutta on muitakin tavoittamisen arvoisia korkeita päämääriä sekä henkisen että ruumiillisen kulttuurin vainioilla.”

(K 10/1952, 80)

Lukijoiden omien kirjoitusten aiheista erityisen suosittuja näyttäisivät olevan toiveammateista kertovat jutut. Myös harrastuksista on haluttu kertoa runsassanaisesti. Työkasvatus onkin ollut tärkeä osa Koululaisen kasvattavaa aineistoa, ja vaikka monet sitä käsittelevistä jutuista ovat lasten itsensä kirjoittamia, on Koululaisen toimitus käyttänyt valtaansa valitessaan kirjeiden joukosta sopivia tekstejä julkaistavaksi. Eräessä lehdessä toimituksen puolesta kommentoitiin lukijoiden tekstejä näin (lihavointi alkuperäinen):

“Niitä kirjoituksia on ollut hauska lukea. On ollut mieluisaa huomata, miten monet ovat ajatelleet jatkaa isänsä tai äitinsä ammattia. Melkein kaikki aikovat tehdä suureksi tultuaan rehellistä suomalaista työtä. Ja se on oikein. -- Meistä ei kuitenkaan koskaan tule kunnollisia työntekijöitä, jos emme muista, että **vain raittiina pysyen voimme saavuttaa päämäärämme.** Tämä Koululainen on pieni apuväline siinä, että aina muistamme raittiuden tärkeyden. Juopottelevasta miehestä ei koskaan tule isänmaalle iloa ja kodille onnea. **Raittiuden kautta avautuu tie tulevaisuuteen.**

Mr. Smi.

(K 8/1952, 34)

Ohjeet ovat menneet hyvin perille. Lasten ihanneammatit ovat liikuttavan ihanteellisia ja heidän käsityksensä kunnan työntekijästä noudattelee kaavoja, joihin jokainen työnantaja olisi enemmän kuin tyytyväinen. Eräs lukija kertoo mielialmatistaan autonkuljettajasta seuraavin sanoin:

“Raitis autonajaja ei juo viinaa ja hän harkitsee tarkasti. Hänen kätensä ote on tarkka ja vakava ja näkö selvä. Sellainen autonajaja on hyvä, tarkka, raitis ja kunnollinen. Hän ajaa hienosti ja syrjäää hienosti ja tarkasti ja hän on käynyt autokoulun hyvin eikä yhtään tippaa juonut viinaa eikä polttanut tupakkaa. Kun ajaa kyytiä niin täytyy olla kohtelias ja hyvä ja ystävällinen ja rehellinen. Ei saa periä liikaa rahaa. Kun on rehellinen niin ihmiset pitävät semmoista autonkuljettajaa maailman parhaimpana ajajana ja aina tilaavat hänen autonsa hakemaan.”

Tatu Levirinne 2. Luokka, Kittilä, Sirkan kylä.

(K 10/1952, 75)

Tässäkin huomaa kuinka raittiiseen elämäntapaan liitetään monia muitakin

ominaisuuksia, joilla ei sinänsä suoraa yhteyttä raittiuden kanssa. Tässä raitis on samalla myös harkitsevainen, tarkka, hyvä, kohtelias, ystävällinen, rehellinen ja hänellä on hyvä näkö. Kirjoituksen raittius on ehdotonta: “yhtään tippaa” ei saanut juoda viinaa eikä polttaa myöskään tupakkaa. Hieman epäselväksi jää, koskeeko tämä ehdoton kieltö koko elämää vai ajamista edeltäneitä hetkiä.

Yhtä suurella hartaudella suhtaudutaan myös harrastuksiin, kuten Leena Peltolan kirjoituksesta voi nähdä. Hänen harrastuksensa on “isänmaan mullassa”, sillä hän on kasvattanut kasviksia, mansikoita ja kukkia. Suureksi kasvettuuaan hän tahtoo puutarhuriksi, joka uurastaa maapalallaan “Saarijärven Paavon lailla ja näyttää, mitä ahkeruus saa aikaan”(K 3/1952, 44). Ahkeruus on pienen koululaisen ilo.

Annetaanpa Koululaisessa myös monipuolisia huoneentauluja reippaille lapsille. Seuraava runo on istutettu sarjakuvan muotoon. Siinä touhuavat väsymättä Liisa ja Matti, sisarukset.

“Lenkillä on lapset nämä/ aamutuimaan virkeänä.
Siitä varsi vahvistuu/ hymyyn menee lasten suu.

Kun ulkoilua harrastaa/ siitä ruokahalun saa,
voimaa kaikki ruoka antaa,/ jonka äiti pöytään kantaa.

Kuin kaksi vedenelevää/ järvessä on lapset nää,
osaa uida, sukeltaa/ mikä oiskaan haus Kempaa.

Matti pallon lennättää/ toisten eelle ennättää.
Liisa syöttää uskaltaa/ siitä vasta taidon saa.

Puhdas aina olla pitää/ likaisessa tauti itää.
Pesu muista aamuin illoin/ tervehenä säilyt silloin.

Lapset äidin apuna/ ahkeroivat ilolla.
Isä myös saa avun noista/ vikkelistä veitikoista.

(K 1/1952, 10)

Siinäpä elämänohjetta kerrakseen. Epäilemättä moinen touhu pitää lapset niin kiireisinä,

etteivät ehdi kovin paljon pahuuksia juonimaankaan. Vastaavia huoneentauluja on sekä 50- että 60-luvun Koululaisissa vähän väliä.

5.2. "Terveysohjeita nuorille urheilijoille"

Vuonna 1957 lehden elämäntapakasvatus muuttuu sikäli, että raittiusaatteen ajamisen rinnalle tulee muitakin painotuksia. Terveiden ja yleiskunnon edistäminen on kuitenkin vielä suosiossa. Erityisesti pinnalla on liikunnallisen elämäntavan korostaminen.

"Liikunta on elämää!

'Teidän jalkanne väsy varmaan kauheasti' sanoi joku savenvalajalle nähdessään hänen pyörittävän kääntöpyöräänsä polkemalla koko ajan. 'Ei', sanoi savenvalaja, 'se jalka, joka työskentelee, ei väsy, mutta sitä vastoin se jalka, joka on paikoillaan, väsy kovin.'

Ne ihmiset, jotka työskentelevät, liikkuvat ja puuhailevat, eivät ole väsyneet elämään, vaan sitä vastoin ne, jotka ovat liian mukavuutta rakastavia näin tehdäkseen. Monet yltäkylläisyydessä ja joutilaisuudessa elävät ovat sairaalloisia, tyytymättömiä ja levottomia."

(K 2/1957, 29)

Tässä liikuntaan on yhdistetty muitakin lapsilta toivottavia ominaisuuksia, kuten ahkeruus ja pyrkimys yksinkertaiseen ja nöyrään elämään. Sanojen "Monet yltäkylläisyydessä ja joutilaisuudessa elävät" takaa voi lukea paheksuntaa sellaisia kohtaan, joiden ei tarvitse tehdä ruumiillista työtä. Tämä on hieman ristiriidassa sen seikan kanssa, että esimerkiksi opettajat ja kirkon työntekijät eivät juurikaan joudu huhkimaan töissään, vaan heidän ammattinsa on enemmänkin henkisesti vaativa. Vai olisiko liikunnan ja urheilun korostamisen syy juuri tässä: kun ammatit vähin erin muuttuvat vähemmän ponnisteluja vaativiksi, tarvitaan vahva liikuntakulttuuri, jotta kansa pysyisi kunnossa. Liikunnan siivellä on toki kirjoitettu niinkin yleishyödyllisistä taidoista kuin hengenpelastus vedessä (esim. K 10/1957, 80).

Nöyryyteen ja työteliäisyyteen kasvattaminen ei aina ole näin selkeää. Joskus voi vain ihmetellä, mitä lapsille suunnatulla tekstillä halutaan sanoa. Vai miten olisi tulkittava seuraava joulukuun lehdessä ilmestynyt tarina:

“Kolme joulua

Eräässä kovin kauniissa kodissa oli jouluilta. Kuusi oli koristeltu, pukki toi lahjoja. Tyttö, joka istui lattialla, ei oikein tiennyt, mitä hänen pitäisi tehdä. Lahjoja oli niin tavattomasti. Ja ennestään hänellä oli kaappi täynnä kaikenlaisia tavaroita. Mitä ikinä hän oli osannut toivoa, kaikkea hän oli saanut.

Eräässä toisessa kodissa oli myös jouluilta. Kahdeksan lasta huusi ihastuksesta kun oveen kolkutettiin. Oven takaa löytyi paketti. Vihdoinkin. Paketista löytyi jokaiselle lahja. Matille oli sukat, Ristolle paita, Marjalle kengät. He olivat niin onnellisia. Ystävällinen tati kaupungista oli lähettänyt paketin sydänmaalle, korven köyhään kotiin.

Kolmas joulu oli valkoisessa talossa. Siellä oli vuode toisensa vieressä. se oli sairaala, ja lapsia istui tai makasi vuoteilla. Kuusi loisti lattialla. Jokainen lapsista tuijotti oveen. Eivät he odottaneet joulupukkia. Tulisiko isä tai äiti katsomaan? Ovi avautuu — sieltä he tulevat! Ei mikään ole sairaalan lapselle niin suuri joululahja kuin se, että häntä käydään katsomassa.

Millainen on sinun joulusi?

Joulusi on varmasti vielä onnellisempi, jos muistat lahjalla köyhiä tai sairaalassa olevia lapsia.”

(K 5/1957, kansi)

Ajatus on tietysti hyvä, vähäosaisten lasten auttaminen. Mutta jotenkin tekstistä nousee esiin syyllistävä asenne. Eikä pullamössösukupolvesta ole vielä tässä vaiheessa aavistustakaan. “Korven köyhä koti” on ihanteellinen, koska sen lapset ovat niin nöyriä ja niukkuuteensa tyytyväisiä. Ensimmäisen joulun tyttö on selvästi hyväosaisin, ja vaikka hän ihmettelee, mitä tekisi kaikilla lahjoilla, osuu syyttävä sormi häneen. Ehkä kirjoittaja on kokenut, että Koululaisen lukijoiden joukossa on paljon näitä yltäkylläisyydessä eläviä lapsia, ja päättänyt opastaa heitä tyytymään vähempään. Vastaavanlaista niukkuuden ja kurjuuden ihannoitua on suomalaisen kirjallisuuden kaanon pullollaan, ja uskon, että tämä juontaa juurensa juuri tästä ajatuksesta. Aineellinen hyvä on jotain sellaista, jonka himoitsemista vastaan on kilvoiteltava, ja näissä köyhälistökuvauksissa surkeuden keskellä elävien ajatellaan olevan jotenkin vapaat ylimääräisestä materiasta ja siten avoimemmat henkiselle (ja hengelliselle) kasvulle. Vastaavanlainen kuva löytyy vaikkapa Teuvo Pakkalan “Elsasta”, jossa nimihenkilö, pieni tyttö haaveilee saavansa jouluna

oikeaa riisipuuroa, ja suurten ponnistelujen kautta pääsee tähän tavoitteeseensa.

Tekstin lopussa on hienoinen paradoksi, sillä sanamuoto kuuluu “Joulusi on varmasti vielä onnellisempi”, vaikka ensimmäisen joulun tyttö ei vaikuta kovin onnelliselta kaikkine lahjoineen. Sitä paitsi ei voi olettaa, että kaikki lukijat ovat rikkaista perheistä, vaikka Koululaisen tilaaminen paljon vaatiikin. Voihan joukossa olla köyhempiä, jotka saavat lukea parempiosaisen kaverinsa lehteä. Niukkuuden ihanne ei välttämättä kosketa heitä samalla tavoin, saattaapa se olla loukkaavakin.

Koululainen pyrkii kasvattamaan Suomen lapsista reippaita ja kuuliaisiksi kansalaisia. Työkasvatus kuuluu tähän olennaisena osana. Vuoden 1957 Koululaisissa on huomattavasti enemmän käsityö- ja ruuanlaitto-ohjeita kuin vuonna 1952, jolloin työohjeet painottuivat lähinnä pienempien koululaisten askarteluohjeisiin. Tytöille on koko vuosikerran läpi jatkuvia sarjoja, joissa kerrotaan, kuinka voi itse virkata nukkevauvalle myssyn (K 3/1957, 38) tai valmistaa ruokaa. “Pikku kokki vapauttaa äidin ruokahuolista pyykkipäivänä ja valmistaa maukkaan aterian ihan omin voimin. Kas näin” opastetaan kuoriperunoiden ja makkarakastikkeen ohjeessa (K 4/1957, 54). Seuraava kevätruno on omiaan nostamaan kaikissa isänmaan toivoissa intoa kasvaa maansa ylpeydeksi:

“Keväällä

Jo taittavi talven valta.—/ Kevät saapuu taas Pohjolaan.
Jo valkohankein alta/ käy nurmi vihertämään.

Luo aurinko lämpöä maahan ja/ purojen solinat soi.
Se kaiken oi elohon saahan/ kevään linnut myös viestinsä toi.

Myös ihmiselämä kevään/ elinvoimaa vain uhkuu—
et muuta tahtois kuin elää/ valonaatteille uurastaa.

Pyhä, kallis on nuoruuden aika/ se on aikaa tarmon ja työn.—
Soi sydämiin kevähän taika/ pois poistaa tahtoisit yön.

Kuinka nuoruusvoimamme voisimme/ me tuhlata turhuuteen, harhaan.
Sinun Herra, et lapsias oisimme/ ja isänmaamme tään rakkahan
armaan.

Aune Patjas.
(K 9/1957, 50)

Runossa yhdistyvät isänmaallisuus, kristillisuus, ahkeruuden ihannoiti ja luonnon ylistys. “Valonaatteille uurastaa” -ilmaisu on erittäin osuva, sillä se kertoo hengellisten ja henkisten arvojen eteen työskentelystä. Samoin “pyhä, kallis on nuoruuden aika” korostaa sitä, miten tärkeää on valistaa lukijoita juuri nyt käyttämään nuoruutensa työntekoon ja Herran palvelemiseen eikä “turhuuteen ja harhaan”. Isänmaallisuus tulee esille lähinnä viimeisessä säkeessä ja Suomen luonnon ylistyksenä. Isänmaallisuus näyttää olevan jotain, minkä voi lukea rivien välistä tai aihevalinnoista, kuten vaikkapa tekstissä “Mestari on poissa”, jossa kerrotaan Jean Sibeliuksen kuolemasta (kursivointi alkuperäinen).

Syyskuun 20. Päivä vavahdutti Suomen kansaa tieto: *Jean Sibelius on kuollut.*

Varmaan sinäkin tiedät, kuka oli Sibelius. Hän oli suuri säveltäjä, suuri suomalainen. Koko maailma ihailee häntä. Tunnet kai “Finlandian” ja “Sydämeni laulun”. Ne on säveltänyt Sibelius. Ja tunnet kai joululaulun “En etsi valtaa loistoa” ja virren “Soi kunniaksi luojan”. Nekin ovat suuren Sibeliuksen säveltämiä. --

-- Suomi sai yhden ihmeellisimmistä pojistaan, säveltäjän, jollaista ei koskaan aikaisemmin sillä ole ollut. Me koululaiset emme vielä täysin ymmärrä hänen sinfonioitaan ja muita ihmeen ihania musiikkikappaleita — mutta kunnioittaa me osaamme miestä, joka rakasti niin suuresti isänmaataan ja on tuonut niin paljon kunniaa kansalleen.”

(K 3/1957, 36)

Sibeliuksen saavutuksilla ylpeilyssä on jotain samaa kuin urheilusankareiden voitoissa. Säveltäjästä puhutaan “suurena suomalaisena” ja miehenä, joka “rakasti niin suuresti isänmaataan”. Sibelius on kaikkien suomalaisten yhteistä omaisuutta. Kansallissankarit auttavat luomaan yhteisyyden tunnetta, niin kuin tässä “vavahdutti Suomen kansaa tieto”, ikään kuin koko väestö olisi vavahtanut yhtä aikaa. Suomen kansa on kuin yksi, elävä olento, jolla on kollektiivinen tajunta, tunteet ja arvot. Ja lapset ovat tietenkin osa tätä.

olentoa siinä missä muutkin.

Mitä tulee raittiuskasvatukseen, ei se suinkaan ole kokonaan hävinnyt Koululaisen sivuilta. Koululaisessa kehoitetaan raittiuteen nyt yleisemmin, sillä ei enää välttämättä tarkoiteta vain nautintoaineista kieltäytymistä. Raitista elämäntapaa kuvaillaan eräässä tekstissä näin:

“Raittiiseen elämäntapaan kuuluu kaikki, mikä on puhdasta ja oikeaa ajatuksissamme, sanoissamme ja töissämme. Kaikki puhdas ja raitis on meille hyväksi, mutta likainen ja epäraitis vie ihmistä taaksepäin. Ken oikeaa ja totuutta etsii, hän sen löytää ja kulkee eteenpäin. Hän saa ikään kuin alati hengittää raitista ilmaa ja nauttia sen virkistävästä vaikutuksesta.”

(K 2/1957, 22)

Tähän sisältyy mielenkiintoinen sanaleikki “eteenpäin — taaksepäin”. Sen mukaan ihmisen kuuluu kulkea koko ajan elämässä eteenpäin, ja uskoisin, että eteenpäin meno viittaa kehitykseen. Taaksepäin joutuu jos sekaantuu “likaiseen” ja “epäraittiiseen”. Raitis on sanalla sanoen puhdas, ja raittiin mielen vastakohta on likainen mieli.

Puhdas on laajemminkin viljelty tema tämän ajan Koululaisissa. Lapsille on haluttu varmaankin teroittaa konkreettista puhtautta perushygienian hoitamiseen opastamisessa. Mutta puhtaus on myös osa tätä elämäntapa-aatetta. Kun juuri puhdas assosioituu raittiiseen ja terveeseen, menevät hygieniaohjeetkin paremmin perille. Lehdissä on moneen eri otteeseen muistutuksia siitä, kuinka “Puhtaus on puoli leipää”, joten täytyisi “käydä saunassa vähintään kerran viikossa”, vaihtaa alusvaatteet saunan jälkeen, pestä joka ilta kädet, kasvot, kaula, kainalokuopat ja jalat, pitää kynnet kunnossa, pyyhkiä jalat sisälle tullessa, pitää huone ja vaatteet siisteinä. Puhtauden kerrotaan olevan paras keino välttää syöpäläisiltä. Ja “ulkonaisen puhtauden harrastaminen opettaa kaipaamaan myös sisäistä puhtautta” (K 4/1957, 58). Seuraava julistus sopii hyvin huoneentauluksi kaikille itsestään huolta pitävälle nuorille (lihavointi alkuperäinen):

“Terveysohjeita nuorille urheilijoille

Terveys vaatii reippaan liikunnan ja urheilun lisäksi myös **puhtautta ja siisteyttä!** Noudata seuraavia ohjeita:

- 1) **Pidä ihosi puhtaana!** Pese kasvosi ja kätesi joka aamu ja joka ilta. Kädet lisäksi aina ennen ruokailua. Käy saunassa vähintään kerran viikossa! Ui kesällä ahkerasti!
- 2) **Vaihda alusvaatteita jokaisen saunakerran jälkeen!** Likaiset alusvaatteet pitävät ihonkin likaisena ja huonontavat terveyttäsi.
- 3) **Leikkaa kyntesi lyhyiksi** Pidä myös niiden alustat puhtaina ja siisteinä, äläkä päästä niihin “surureunuksia”.
- 4) **Pyyhi jalkasi hyvin** tullessasi sisälle huoneisiin. Sisälle kantautunut lika ja törky muuttuu huoneissa pian pölyksi, jota joudut hengittämään sisääsi.
- 5) **Pidä myös päällysvaateesi siisteinä ja puhtaina!** Syöpäläiset ovat siivottomuuden merkki. Paras keino niiden hävittämiseen on puhtaus.
- 6) **Puhtaus suojelee tautibakteereilta!** Puhdas ja siisti ihminen on ympäristölleen mieluisampi kuin likainen ja epäsiisti. Puhtaus tekee kodin viihtyisäksi.
- 7) Ulkonaisen puhtauden harrastaminen opettaa rakastamaan ja kaipaamaan myös **sisäistä puhtautta!**

(K 9/1957, 58)

Kun tätä huoneentaulua vertaa edellä mainittuun, Koululaisessa 4/1957 ilmestyneeseen tekstiin, huomaa, että tekstien sanamuoto on lähes identtinen. Tekstien ilmestymisväli on noin viisi kuukautta. Tästä voitaneen päätellä joko, että lehtiin on vahingossa livahtanut näin samankaltaiset tekstit, tai sitten asia on todella niin tärkeä, että siitä täytyy näin paatoksellisesti tiedottaa pari kertaa vuosikerrassa. Kertaushan on opintojen äiti, ja tämän ovat propagandan tekijät varmasti huomanneet. Kenties taustalla on myös ajatus tuttuudesta: kun lukija tuntee sanamuodot ja osaa melkein täydentää lauseet loppuun, itse sanoma, puhtauden merkitys, saa yhä vakaamman sijan ideologisella “arvoasteikolla”. Etenkin viimeisen lauseen hieman epämääräinen väite: “ulkonaisen puhtauden harrastaminen opettaa rakastamaan ja kaipaamaan myös sisäistä puhtautta” hyötyy tuttuuden mukanaan tuomasta uskottavuudesta. Lukija myöntyy mielessään ajatukseen: “niinhän se kyllä on, olen sen itsekin huomannut”, vaikka todellisuudessa hän on lukenut tuon “totuuden” aiemmin samanlaisesta tekstistä. Sama tulee esiin muissakin lehden aihevalinnoissa. Tästä saattaa seurata, että kun aina puhutaan tietyistä asioista, sitä osaa jo odottaa ja lukija alkaa pitää tärkeinä niitä asioita, jotka ovat lehden päiväjärjestykseen

päässeet. Koululaisenkin todellisuus muodostuu tietyistä aiheista, ja sellaisena se vaikuttaa myös lukijoidensa todellisuuskäsitykseen, siihen, mitkä asiat heidän mielestään ovat mielenkiinnon arvoisia.

Varsinainen, pelkästään raittiusasiaa edistävä aines ei toki ole kadonnut Koululaisesta, vaan vuosikerrassa 1957 on vielä runsaasti raittiusvalistusta. Valistuksen muoto on kuitenkin muuttunut hieman hienovaraisemmaksi, ja kehotukset kaidalla polulla pysymiseksi tulevat usein muuten muita aiheita käsittelevien juttujen mukana, kuten vaikkapa seuraavassa esimerkissä (lihavointi alkuperäinen):

“En tahtois nähdä sitä enää

Katselin kerran erästä elokuvaa. Se oli opetuselokuva, jota näytettiin opettajille ja oppilaille. Siinä esitettiin, miten käy, kun lapsi syö lipeäkiveä. Äiti oli jättänyt vahingossa tiskipöydälle viattomalta näyttävän juoma-astian. Pieni tyttö tuli keittiöön ja joi siitä astiasta. Samassa hän kirkaisi. Hän oli juonut lipeäkiveä!

Seurauksena oli hirvittävät tuskat tuolla pienokaisella. Hänen ruokatorvensa ja vatsansa syöpyivät rikki. Kiireellinen lääkäriapu pelasti tytön hengen. Mutta tuskallisen pitkän sairaala-aika oli tiedossa. Eikä tyttö koskaan enää voinut olla täysin terve.

Sitä elokuvaa en tahtois nähdä enää. Lipeäkivi on hirvittävää myrkyä. Missään kodissa ei saisi sitä olla enää nykypäivinä.

Älä koskaan juo mitään sellaista, josta et ole varma, mitä se on.

Erään toisen kerran katselin ikkunasta kadulle. Matti, tuttu koulupoika, tuli mäkeä alas koulusta kotiin. Toiselta suunnalta saapui mies. Hän oli Matin isä. Hän hoippui. Hän tuli kesken päivää työstä kotiin. Eihän sellainen mies, joka juo, voi kunnolla hoitaa työtään. Nyt hän hoippui Matin luo ja pui nyrkkiä. Hän sanoi: ”Mitä sinä Matti siinä kävelet, mene kotiin ja lue läksyjäsi.” Sitten hän tukisti poikaansa. Mitään sanomatta Matti lähti kotiin, mutta hän katseli maahan päin. Hän itki.

Minä en tahtois nähdä tuota kohtausta enää koskaan. Se teki kipeää. Tiesin, että Matti oli ahkera koulupoika. Mutta hänen juoppo isänsä oli aina vihainen pojalleen. Hän ehkä käänsi suuttumuksensa omaan itseensä poikaansa kohden.

Ja tuokin isä on kerran ollut koulupoika, joka on tullut koulusta kotiin niin kuin Matti nyt. Mitähän Matista tulee?

Hän sanoi minulle kerran: ”Minä en koskaan juo viinaa.” Ja luulen, että hän ainakin pitää sanansa.

Alkoholi on toisenlainen, salakavalampi myrky kuin lipeäkivi. Sekin syövyttää, ei ruokatorvea, vaan ihmisen elämää ja onnea.”

(K 5/1957, 71)

Jutussa hypätään suvereenisti opetuselokuvasta kadulla nähtyyn välikohtaukseen (jonka oikeellisuudesta emme tietenkään voi varmistua). Tällainen rinnastus on tehokas, koska alussa maalataan kauhukuvia myrkyllisestä lipeäkivestä ja sitten asetetaan tuon aineen

tilalle alkoholi. Lopussa on helppo kääntää aineiden ero eduksi: alkoholi on toisenlainen, mutta jos mahdollista, vielä pahempi. Se syövyttää koko elämää ja onnea. Ja jos lipeäkiveä kuvaillaan sanoilla "hirvittävä myrkky", millainen onkaan alkoholi? Ainakin salakavala. Mieliin piirtyy kuva salamyhkäisesti hiippailevasta kuningas Alkoholista, joka vaanii lapsia milloin minkäkin nurkan takana, ja ottaa usein tuon räjäävän miehen hahmon. Mieshahmolle antaa lisäauktoriteettia se, että hänet kuvataan jonkun lapsen isänä, sillä isää on toteltava. Huomiota herättää laajemminkin näissä teksteissä se, että juomarit ja humalassa heiluvat ovat poikkeuksetta miehiä. Naisille humalikon rooli ei sovi edes sitä vertaa, että siitä voisi varoittaa. Kuitenkin teksteissä vedotaan usein sekä tyttöihin että poikiin. Kenties juopunut nainen on ollut niin suuri tabu, ettei sitä näin suoraan ole voinut näyttää, vaan tyttöihin vetoaminen naamioidaan lähinnä tasapuolisuuden nimissä tapahtuvaksi puhutteluksi. Myös tämä rakentaa osaltaan naisen roolimallia. Ja Koululaisessa naisen malli on muutamaa opettajattareen viittausta lähes aina äiti.

Edellisessä tekstissä vielä erityisen tehokas on lause: "Mitähän Matista tulee?" Lukija ehtii kuvitella Mattien jatkumon, jotka aina viattomina koulupoikina kulkevat kotiin päin, kunnes hairahtuvat, eivätkä enää löydäkään kotiin, turvaan. Ja jos Matti voi ratketa, voin kai minäkin. Näin lapset liitetään tuohon räyhäävään mieheen, jollaiseksi kukaan ei halua tulla.

Onneksi on toivoa. Seuraavassa kappaleessa Matti lupaa olla juomatta koskaan, ja kauhea ketju katkeaa. Lukija kuuluu uuteen sukupolveen, joka voi vaikuttaa valitsemalla raittiin tien.

Lehdessä pohditaan raittiusasiaa myös muiden vertauksellisten kertomusten kautta. Eräässäkin jutussa puhutaan terävistä ja tylsistä kynistä, josta edetään “teräväpäisiin” ihmisiin. Sitten huomautetaan yhtäkkiä, että “teräväpäisestäkin” voi tulla “tylsäpäinen”:

“Ihmiskunnalla on hallussaan eräs merkillinen aine, joka on juuri tarkoitettu tylsistyttämään ihmisen. Sen aineen nimi on alkoholi. Tuhannet ja taas tuhannet kerrat se on sumentanut ihmisen aivot ja viisaskin ihminen on käyttäytynyt aivan typerästi. Mutta ei siinä kaikki. On olemassa sellaisiakin ihmisiä, joiden aivot ovat vähitellen alkoholin, viinan, vaikutuksesta samentuneet pysyvästi. Joskus niin “teräväpäinen” ja lahjakas poika tai tyttö on kerran aikuisena voinut joutua alkoholin jatkuvasti tylsistyttävään ilmapiiriin. Kyllä kai sinä pidät varasi. Tahdot varmaan olla sellainen kynä, joka piirtää terävästi, selvästi ja kauniisti elämänsä kaaren.”

(K 4/1957, 35)

Sinänsä aivan nokkelan vertauksen vesittää liiallinen paatos, kun alkoholin sanotaan olevan tarkoitettu juuri “tylsistyttämään” ihmisen. Edelleen jatketaan, että joku on “voinut joutua alkoholin jatkuvasti tylsistyttävään ilmapiiriin”, ikään kuin tuo ilmapiiri olisi jokin bermudan kolmio, joka imaisee viattoman ohikulkijan aivan yhtäkkiä. Varmuuden varalta muistutetaan, että tässä ollaan nyt saman aineen kanssa tekemisissä, jota myös viinaksi kutsutaan, etteivät vain nuoret erehtyisi luulemaan viinaa vaarattomaksi aineeksi, koska nimenomaan sillä nimellä ei aineesta ole varoitettu. Lopussa ilmaistaan selkeästi se, mitä tällaisia jutuilla halutaan sanoa: pidä varasi, jos tahdot elää kunnollisen elämän.

Otan esille tältä vuodelta vielä yhden samantyyllisen, aasinsillan kautta raittiusvalistukseen johtavan jutun. Jutussa nimeltä “Sputnik” ylistetään ensin ihmisen saavutuksia: avaruuteen on nyt lähetetty tekokuu. Ihmetellään “milloinka ihminen lentää kuuhun?” puhumattakaan Marsista tai Venuksesta. Radiota, puhelinta ja autoa esitellään myös ja päivitellään atomipommin valtavaa voimaa. Sitten jysähtääkin valistuspommi:

“Ja kuitenkin ihminen on heikko ja voimaton. On olemassa ihmiskuntaa väkevämpi voima ihmisten kesellä. Se on alkoholi.

Kun katselee kadulla hoipertelevaa ja kompastelevaa humalaista, niin voi ajatella: “Edustaako tuokin sitä ylpeätä ihmistä, joka on lähettänyt Sputnikin avaruuteen”?

Ihminen näyttää vähitellen pääsevän luonnon herraksi. Mutta sitä heikompi hän on oman itsensä ja halujensa edessä.

Paljon suurempi keksintö kuin avaruusraketti tai tekokuu on sellaisen voiman keksiminen, joka olisi alkoholia väkevämpi. Se voima voisi pelastaa tuhansia ja taas tuhansia ihmisiä ja koteja. Sitä ei avaruutta halkova Sputnik voi tehdä. Se ei auta raittiiksi yhtäkään ihmistä, se ei tee yhtäkään kotia onnelliseksi.

Ole sinä oman elämäsi tiedemies. Kerää sydämeesi puhtaan ajatuksen ja omantunnon voimaa niin, että pystyt vastustamaan maailman väkevintä viettelystä: alkoholia.”

(K 6/1957, 87)

Tekstissä näkyy tieteen kaikkivoipaisuuden ihannointi. Vaikka viimeinen kappale korostaakin “puhtaan ajatuksen ja omantunnon voimaa”, ei alkoholin voittamiseen ehdoteta esimerkiksi uskontoa, niin kuin olisi voinut kuvitella tehdyn vielä vuonna 1952. Päinvastoin, väitetään jopa, että “ihminen näyttää vähitellen pääsevän luonnon herraksi”. Mutta kaikki ihmiset eivät suinkaan ole tässä maailmankuvassa tasa-arvoisia, juomarit jäävät auttamatta paitsi ihmiskunnan haalimasta kunniaista.

Myös vuoden 1957 Koululaiset sisältävät siis melkoisesti hyviin ja terveisiin elämäntapoihin ohjaavaa aineistoa. Raittiusyhdistysten keskusjärjestö järjesti “Toivonliiton” nimellä tuolloin kerhotapaamisia, joihin kaikkia Koululaisen lukijoitakin kehoitettiin tulemaan. Tässä katkelma kahden koulupojan puhelinkeskusteluksi kirjoitetussa tekstissä Matti koettaa saada Veikkoakin mukaan kokouksiin:

“ - - — Mutta miksi sen sinun kerhosi nimi on Toivonliitto? Pääseekö sinne jäseniksi vain sellaiset pojat, joiden nimi on Toivo? — No joo, kyllä se voi olla totta. — Ethän sinä ole Toivo vaan Matti. — Niin olen, Matti minä olen. Mutta Toivonliitossa ovat kaikki “toivoja”. Opettaja sanoo, että me olemme isänmaamme toivoja. Kun me opimme rakastamaan isänmaatamme ja raitista elämää, niin me voimme joskus sitten aikuisina olla parempia aikuisia. — Nyt minä en ymmärrä yhtään mitään. Puhu vähän selvemmin, Matti! — Haluatko joskus aikuisena tulla kunnan mieheksi vai etkö? — Totta kai. — Toivonliitossa kokontuvat kaikki sellaiset pojat, jotka haluavat tulla kerran kunnan miehiksi. --”

(K 8/1957, 46)

6. 1963 JA 1969: KÄYTÖSKUKKASISTA KUULENTOON

6.1. "Vaativattomuus kaunistaa"

Siirryttäessä vuoteen 1963 hyvien elämäntapojen painotukset muuttuvat melko rajusti. Raittiusvalistuksen sijaan nyt puhutaan käytöstavoista ja painotetaan entistä enemmän liikuntaa, myös kilpaurheilua. Tietoa ja taitoa halutaan lisätä erilaisin teemasarjojen ja kirja-arvosteluin. Käytöstapojen ohella lukijoita kehoitetaan laajemminkin itsetutkiskeluun.

"Hyvää päivää, elämä!

— Se elää, sanoi Kerttu ja piteli käsiensä sisällä ihastuttavaa sammakonpoikaa, joka oli juuri saanut jalat. — Kummallista, sanoi Kalle. Miksi se elää?

Lapset katsoivat toisiaan silmiin. Tosiaan, miksi kaikki elää? Ja miksi kivet eivät elä? Ja miksi kaikki joskus kuolee?

— Kuule, sanoi Kerttu. Varmasti sadanvuoden kuluttua on yhtä paljon elämää kuin nykyin. Mutta tämä sammakko ei enää silloin elä. — Etkä sinä elä enkä minä, jatkoi Kalle. Eivätkä nuo puut eivätkä nuo linnut, jotka laulavat, elä. — Eivätkä ne kalat, jotka nyt uivat järvessä, lisäsi Kerttu. — Se on kummallista, sanoi Kalle. Elämä tulee, kun jokin syntyy, kasvit, eläimet ja ihmiset. Ja elämä menee, kun kaikki kuolee. Mistä se tulee ja minne se menee? — Se on hullu kysymys, nauroi Kerttu. Kuinka sen voisi tarkalleen tietää. Sen tietää vain kaiken Luoja. — Onkohan tuon sammakonpojan elämä samaa elämää kuin minussa ja sinussa? kysyi Kalle vakavana.

Lapset miettivät hetken. Sitten keksi Kerttu uuden ajatuksen: — Minä luulen, että elämää on aikojen alusta aikojen loppuun. Se pulpahtaa esiin milloin ihmisessä, milloin eläimessä, milloin kasvissa. Mutta se on aina samaa elämää.

Ja tämän sanottuaan pani Kerttu sammakon pojan varovaisesti ruohikkoon. Se sammakonpoika oli yhtä arvokas kuin hän itse. Elämää sen kaikissa muodoissa tulee jokaisen ihmisen kunnioittaa!

Miten sinä kunnioitat elämää?

Jossakin ihmisen sielun sopukassa hallitsee hävittämisen vimma. Ihminen haluaa repiä, rikkoa ja tappaa. Poika haluaa repiä perhoselta siivet, heittää kivellä lintua, polkea jalallaan sammakon. Useat sarjakuvalehdet ja elokuvat kertovat ihmisen hävittämismimmasta ja vihasta elämää kohtaan.

Voita sinä tuo sisimmässäsi elävä hurja voima. Suojele elämää kaikkialla, ihmettele elämää ja rakasta elämää.

Kerran tulee kyllä kuolema, mutta se vain kutsuu ELÄMÄN sinne, mistä se on lähtenytkin.

Nyt, kun katselet ympärillesi, voit sanoa: — Hyvää päivää, ELÄMÄ! Ja elämä tervehtii sinua joka puolelta vastaan."

(K 5/1963, 19)

Edellinen esimerkki kertoo osuvasti siitä muutoksesta, joka on tapahtunut vuosikymmenen vaihtuessa. Tekstissä annetaan suuri arvo ihmisen roolille osana luonnon järjestelmää, muttei enää niin suoraan liitetä tätä luonnon järjestystä esimerkiksi kristillisen elämäntutkimuksen osaksi. "Kaiken Luoja" on ainoa ilmaisu, jolla viitataan

johonkin suurempaan jumalvoimaan. Ihminen on tämän järjestyksen mukaan vastuussa itsestään ja ympäristöstään, ja ihmisen puutteet järjestyksen ylläpitäjänä tiedostetaan. Tiedostaminen ei niinkään enää liity erityisiin ihmisen paheisiin, vaan se on yleisempää: jokaisessa ihmisessä, myös lapsissa, asuu tekstin mukaan paha, elämää tuhoava voima, jonka kirkko selittäisi perisyyniksi. Lapsille tarjotaan myös turvallista selitystä kuolemalle kertomalla, että kuolemassa elämä palaa sinne, mistä se on lähtenytkin. Uhkakuva ei ole niin pelottava, ja lapselle annetaan mahdollisuus vaikuttaa elämän säilymiseen suojelemalla luontoa, "voittamalla tuo sisimmässä elävä hurja voima".

Myös tekstin muoto on erilainen kuin 50-luvun vastaavissa teksteissä. Se on kirjoitettu enemmän fiktiivisen tarinan muotoon, ja keskustelijoiksi on pantu kaksi lasta leikkiensä keskellä. Tilanne on aito, vaikka kysymykset ovat melko suuria pienen lapsen suuhun. Siltä osin teksti noudattelee samaa kaavaa kuin 50-luvun edeltäjänsä, että kehyskertomuksen jälkeen siirrytään selkeästi eri tasolle, puhuttelemaan lukijaa suoraan. Kirjoituksen sävy vain on vähemmän paatoksellinen. Siinä on annettu lukijan ajatuksille jo enemmän tilaa, luotettu siihen, että lapsi osaa jo itsekin ajatella suuriakin asioita, ilman, että niitä ajatellaan hänen puolestaan loppuun saakka. En väitä, etteikö teksti olisi arvoväritteistä, mutta arvot on naamioitu taitavammin, ne eivät ole niin suorien käskyjen tai kieltojen muodossa.

Tämän vuosikerran Koululaisissa on mielenkiintoinen sarja hyvään käytökseen ja itsetutkiskeluun opastavia juttuja. Sarja on taitettu samalle sivulle vierekkäin Raamatun tapahtumista kertovan sarjan kanssa, mikä tuo teksteille lisäväriä. Yleisemminkin lehdissä on nyt havaittavissa aihealueiden jakamista siten, että puhtaasti tiedolliset tekstit tai kuvat ovat omassa sektiossaan, urheilua sivuavat jutut omassa, askartelu- ja

ruokaohjeet omassaan ja selkeämmin henkistä kasvua korostavat omassaan. Tämä luo kokonaisuudenkin kannalta jakoa kevyempiin ja kasvattavampiin lehden osiin. Jako on sinänsä lehteä selkiyttävä, mutta se auttaa unohtamaan, että lehteen valitut juttuaiheet ovat aina valinnan tulosta, ja kannanotto jo itsessään. Kasvattavaa ainesta on siis myös tuo ”kevyempi” osuus, sillä lehden funktio on kuitenkin olla koulunkäyntiä tukeva, turvallinen yleislehti.

Käytöstä ja itsetutkiskelua korostava juttusarja pohjautuu havainnoille ihmisen aisteista, tiedoista ja taidoista, joiden luulisi olevan itsestään selviä kouluikäisille. Tekstin edetessä nuo asiat kuitenkin kyseenalaistetaan pohtimalla, onko kaikki sittenkään niin yksinkertaista ja helppoa. Esimerkiksi kirjoituksessa, jonka otsikko on ”Onko kuulossasi jotain vikaa?” puhutaan ensin ääniaalloista ja korvan toiminnasta. Useimmat lukijat vastaavat ensin otsikon kysymykseen kieltävästi, mutta tekstin edetessä otetaan esille toisenlaisen kuulon merkitys:

”Mutta joskus sanotaan jostain ihmisestä, että hän on ”kovakorvainen”. Silloin tarkoitetaan sitä, että joku poika tai tyttö ei välitä siitä, mitä puhutaan, hän ei ole kuulevinaankaan. Jotkut kuulevat asioita tahallaan väärin. Kun kerrot jotain ystävällesi, voi hän saada ihan toisenlaisen käsityksen, kuin olit tarkoittanut. Ja hän voi kääntää sanasi ihan pääläelleen ja selittää puheesi ihan päinvastoin. Ei kai sinun korvissasi ole sellaista vikaa, että kuulet asioita eri lailla kuin sinulle sanotaan? Tai kuulet vain sellaista puhetta, joka on sinulle mieluista? Sitten on hyvä muistaa sekin, ettei kaikkea tarvitse kuunnella. On paljon pahoja sanoja, rumia puheita ja sopimattomia juttuja, jotka likaavat ajatuksesi ja sydämesi. Varo sellaisia, ettei sinusta ala tuntua siltä, kuin korvasi olisivat niin likaiset, että kaikki sen huomaavat.”

(K 3/1963, 2)

Korvat ovat siis hyödyllinen elin, mutta niitä voi käyttää väärin ja niiden kautta ihmiseen voi päästä ”likaa”. Tässä on taas käytetty puhtauden ja likaisuuden vertausta, ja vieläpä näin konkreettisesti yhteydessä. Korvien likaisuus on varmasti ollut kauhistus kunnolliselle koululaiselle.

Toisessa, samaan sarjaan kuuluvassa tekstissä kysytään “Joko osaat puhua?” ja asetelma on sama. Ensin ihmetellään, että tietenkin lukija osaa puhua, ja sitten varoitetaan väärän puhumisen vaaroista. Ei saa puhua liikaa, sillä “paras tapa menettää ystävänsä on ’puhua heidät kuoliaaksi’”. Täytyy osata myös kuunnella. On osattava valikoida sanansa, sillä

“on sanoja, jotka myrkyttävät oman mielesi ja ystäväsi mielen, tappavat toisen ilon ja herättävät pahoja ja ilkeitä ajatuksia. On sanoja, jotka ovat terävämpiä kuin parhainkaan nuoli. Ne sanat tunkeutuvat syvälle sydämeen ja saattavat haavoittaa toista. On sanoja, jotka eivät ole totta. On sanoja, jotka ovat rumia. Minkälaisia sanoja sinulla on?”

(K 5/1963, 2)

Tämän jälkeen annetaan selkeät ohjeet siihen, miten voi oppia puhumaan oikein. On kuunneltava enemmän kuin puhuttava, ajateltava ensin ja puhuttava sitten, kartettava valhetta ja puhuttava totta. Lopuksi muistutetaan: ”Puhuminen on hopeaa, mutta vaikeneminen kultaa!”, ja “jos olet yksin ja ihmiset karttavat sinua, niin ehkäpä syy on sanoissasi”. Yksinäisyys on seikka, johon vetoamisen luulisi olevan tehokasta, koska kouluikäisen maailmassa ystävät ovat todella tärkeitä. Kuten edellisessäkin tekstissä, tässäkin korostetaan kuuntelemisen taitoa ja kauniin kielenkäytön merkitystä. Vielä 50-luvun teksteissä näitä kumpaakaan teemaa ei esiintynyt. Miksi? Onko syynä taas se, että kiroilu tai tottelemattomuus olivat niin suuri synti, ettei niitä hyvämaineisen lasten ja nuorten lehden sivuilla uskaltanut edes mainita? Silloin olisi tapahtunut “liennytyistä”, nuorison liikehännän mukana myös pienimmät pääsevät osallisiksi vapaammasta julkisesta maailmankuvasta. Tai sitten on kyse arvojen muuttumisesta toisella tasolla: raittius ja ahkeruus eivät enää 60-luvulla olekaan niitä ominaisuuksia, joiden erityisesti korostetaan kuuluvan hyvään elämäntapaan, vaan tilalle on tullut yleismaailmallisempia ja jossain mielessä vapaampiakin ajatuksia. Lasten työnä on nyt enemmän leikkiminen, lapsi on lapsi, jonka ei vielä kuulu viinasta kuullakaan. Odotukset eivät enää ole niin korkealla kuin sotien jälkeen, vaan nyt on ryhdytty rakentamaan uutta hyvinvointivaltiota, jossa uusi sukupolvi on aatteiltaan vapaampi, neutraalimpi ja turvatumpi. Jo nyt, 60-

luvun alussa on nähtävissä kaikuja tällaisesta murroksesta, siitä, jonka myötä joidenkin mielestä lapsista tuli myös kurittomia, vastuuttomia ja hemmoteltuja.

Koululaisen perusteella näyttäisi siltä, että tapoja kyllä yritettiin lapsille opettaa. Paitsi äsken mainittua sarjaa, lehdestä löytyy muitakin kasvattavaan otteeseen kirjoitettuja tekstejä, kuten vaikkapa kertomus kahdesta veljeksestä, joille vanhempien perintöä ei jaettu tasapuolisesti. Vanhempi veljeksistä sai kaiken, toinen ei mitään. Veljekset lähtivät maailmalle ja koittivat onneaan työmarkkinoilla. Vanhempi veli oli röyhkeä ja huonokäyttöinen ja vaati päästä suoraan johtajan pallille. Hän ei saanut töitä. Nuorempi aloitti juoksupoikana ja hankki työllään itselleen hyvän aseman ja rahaa. Vanhempi kulutti koko omaisuutensa. Lukijalta kysytään, miksi veljeksille kävi niin kuin kävi:

“Ehkä on niin, että ystävällinen ja nöyrä ihminen pääsee elämässään paremmin eteenpäin kuin mahtava ja itsekeskeinen.
Sille, joka kulkee lakki kädessä ja ystävällinen ilme kasvoillaan, ovat kaikki ovet avoinna.
Mutta sille, joka ei osaa käytöstapoja, sulkeutuvat kaikki ovet.
Kumpi veljeksistä A ja B oli todella rikas? Olemme kaikki samaa mieltä: B oli rikkaampi, koska hänen rikkautenaan olivat hyvät tavat, eikä vain rahat.”

(K 1/1963, 13)

Hyvän käytöksen omaavan nuoremman veljeksien voitto taataan kahdella eri tasolla. Ensinnäkin hän rikastuu, koska on nöyrä ja ystävällinen. Toiseksi hänellä vielä kerrotaan olevan suurempia rikkauksia, koska hän taitaa hyvät tavat. Näin vaikutetaan sekä niihin, jotka käsittävät tarinan tarkoituksellisesti hyvien tapojen opettamisessa että niihin, joilta tuo aspekti saattaisi muuten mennä ohi, ja jotka kuitenkin ymmärtävät aineellisen menestyksen päälle.

Samalla formaatilla tehtyjä tarinoita oli runsaasti myös vuosien 1952 ja 1957 koululaisissa, mutta niiden tavoite oli toinen. Silloin hyvän käytöksen sijaan vannottiin raittiuden mahtiin elämän tiellä. Nöyryys on kuitenkin teemana säilynyt läpi vuosien.

Tämä saattaa juontaa juurensa siitä, että nöyryyteen liittyvät tarinat ovat tuttuja jo Raamatusta. Raamattu taas on siinäkin mielessä kirjojen kirja, että se on antanut runsaasti vaikutteita länsimaisen kertomustradition vaiheisiin¹. Vaikutus näkyy varmasti etenkin opettavaisissa tarinoissa, vertauksissa ja sananlaskuissa. Nöyryys on aina kuulunut hyvän kristityn perushyveisiin, emmekä me suomalaiset muutenkaan ole kaikkein itsekorostavinta kansaa. Kenties juuri tämäntapaisten tarinoiden myötävaikutuksesta.

Kristillisyyteen ohjaavaa ainesta on vuoden 1963 Koululaisissa paljon vähemmän kuin edellä käsitellyissä vuosikerroissa. Jo mainittu Raamatun tapahtumiin perustuva sarja on ainoa laatuaan, sen lisäksi vain joulun ja pääsiäisen numeroissa on laajemmin uskonnollisia tekstejä ja kuvia. Tuo mainittu juttusarjakin on kevennetty versio, sillä Raamatun kertomukset on siinä tehty sarjakuvamuotoon. Kuvien vierellä on muutamalla lauseella kiteytetty jokin Jeesuksen ihmeteko tai tunnettu tapahtuma. Uskonnollisen kasvatuksen vastuu siirtyy näin enemmän lehdeltä vanhempien ja koulujen tehtäväksi. Koululainen tarjoaa ikään kuin lisälukemistoa asiasta kiinnostuneille kuten se tekee muissakin tietopitoisissa jutuissa.

Tietonurkkaukset ja muut hyödyllisiin harrastuksiin liittyvät jutut on Koululaisen sivuilla taitettu hauskasti. Niissä on vinopalkkeja, erilaisia fontteja ja kuvia kaukaisista maista. Maantieteelliset aiheet ovat suosittuja, ja ne palvelevat varmasti hyvin koulun tarpeita tarjota oppilaille lisätietoa tunnilla käsitellyistä aiheista. Maantietoa tarjoaa esimerkiksi "Leena ja Jukka kiertävät Eurooppaa" (mm. K 1/1963, 11), joka on

1

Kuriositeettina voisi tarkastella vaikkapa Raamatun ja Kalevalan yhtäläisyyksiä aina neitseellisestä sikiämisestä lähtien.

“jatkokertomuskilpailu”, sillä se ilmestyy joka lehdessä. Maailmanmatkajat Leena ja Jukka kirjoittavat Koululaiseen “kirjeitä”, ja lukijoiden tehtävänä on arvata, mistä maasta ja kaupungista kirje on kirjoitettu. Oikein vastanneiden kesken arvotaan kymmenen kuivamustekynää, joita lehden sivuilla on useaan otteeseen mainostettu “koululaisen toivekynänä”. Viereisellä sivulla on niinkään tietoa, mutta viihteellisempää, siinä on juttu elokuvasta “Pojat”, joka on juuri ilmestynyt elokuvateattereihin. Jutussa haastatellaan elokuvan näyttelijöitä, ja siten se lähenee jo niiden idolihaastattelujen formaattia, joita on nykypäivän Koululaisessa.

Tietopitoisista jutuista silmäni pisti kuitenkin eniten numeroita vilisevä kirjoitus television voittokulusta (K 4/1963, 10). Voisi kuvitella, että televisio on ollut vielä tuolloin hieman vieroksuttu aihe koululaisten yleislehdessä, mutta asennoituminen on viileän neutraali. Jutun yläpuolella on kaksi karttaa, joista esitellään television yleistymistä vuosien 1954 ja 1962 välillä. Juttu on otsikoitu “jo 600 miljoonaa... Vuosisatamme teknillinen ihme”. Tekstiosa kertoo miten “pohjoisesta etelään ja idästä länteen nousee yhä uusia tv-lähettimiä ja antennejä”. Sitten luetellaan, kuinka monta vastaanotinta on missäkin maailman kolkassa, ja että Japanissa yli puolella perheistä on televisio. Televisio on varmaankin ollut melkoinen mullistus, ja siitä on pyydetty kirjoittamaan ja piirtämään lukijoiden omien juttujen palstalle. Tässä pari kirjettä:

“Meillä on televisio, jota katselen mielelläni. Kaikkein hauskimmat ohjelmat ovat Satusivellin ja Sirkuspapukaija. Olen hyvin säännöllinen. En katsele lapsilta kiellettyjä ohjelmia. Siinä on sellainen nappula, josta voi laittaa television kiinni. Minä olen maanviljelijän poika. Täällä maaseudun rauhassa on hauska katsella televisiota.”

Antti Lehtonen, 9 v.

“Televisio on mielestäni hyvä olemassa. Sen täytyisi olla väritelevisio, mutta se on kallis. Sitä katsellessa, jos ei ole työtä, viihtyy hyvin. Lasten ohjelmaa on ihan tarpeeksi. Suomalaiset elokuvat ovat huonoja. Saisi olla ulkomaalaisia. Iskelmät ovat toiset hyviä, mutta nuo sinfoniat saisivat olla vallan pois.

Toisaalta televisio on huonokin kapine. Mutta olisi se joskus hyvä olemassa”

Marja Ali-Löytty, 10 v.

(K 9/1963, 3)

Lasten kirjeissä on yllättäviä sanavalintoja. Uskoisin, että osa mielipiteistä on kopioitu suoraan vanhemmilta, sillä on vaikea pohtia sellaista asiaa, mikä itsestä saattaa tuntua hauskalta, mutta jonka vaaroista kuitenkin varoitellaan. Aikuisillekaan ei varmasti ole aina selvää, onko televisio “huono kapine” vai sittenkin “joskus hyvä olemassa”. Liiallisen katsomisen vaaroista varoitellaan vieläkin, eikä sanonta “siinä on sellainen nappula, josta voi laittaa television kiinni” ole kuollut. Myös ohjelmiston sopivuudesta lapsille on näköjään käyty jo tuolloin keskustelua. On merkillistä, miten hyvin lasten mielipiteet peilaavat aikansa arvomaailmaa. Antti Lehtonen mainitsee kirjeessään olevansa “maanviljelijän poika”, ikään kuin se jotenkin vaikuttaisi hänen suhtautumiseensa televisioon. Tai ehkäpä ammatistaan ylpeä isä on painottanut maaseudun rauhassa asumisen ihanuutta. Televisio-aiheisista piirustuksista viisi kuudesta kuvaa perhettä katsomassa yhdessä televisiota. Yhdessä niistä tosin on pupuperhe metsän siimeksessä nallekarhujen kanssa. Kuudesta yksi kuva esittää kerrostaloja, joiden katoilla on televisioantenneja. Perheeseen ja kotiin liittäminen tekee televisiosta hyväksyttävämmän kuin jos piirustukset olisivat esittäneet vaikkapa otteita lännenelokuvista. Perheitä esittävien piirustusten tekijöistä neljä viidestä on tyttöjä, mutten osaa sanoa, onko tämä vaikuttanut aihevalintoihin. Taaskin on muistettava, että toimitus valikoi palstalla julkaistavat kirjeet ja piirroksot ja vaikuttaa näin yleisvaikutelmaan. Myös tekstien ja kuvien asettelulla on osansa asioiden suhteissa ja tärkeysjärjestyksessä.

Koululainen haluaa tehdä itseään tunnetummaksi tekemällä juttusarjan lehden tekoprosessista. “Miten Koululainen tehdään” kulkee toimitusneuvoston kokouksesta painotaloon ja lukijan käteen. Juttusarja kuuluu tietoteksteihin, vaikka sen aihe onkin erilainen. Samalla aukeamalla ilmoitetaan päätoimittajan vaihdoksesta, mikä on

huomattavaa, koska yleensä Koululainen ei esittele toimituskuntaansa, eikä esimerkiksi juttujen alla ole toimittajan nimeä. Nyt lehti henkilöityy päätoimittajan kasvoihin, joista julkaistaan valokuva. Etenkin kun viereisellä sivulla kerrotaan päätoimittajan olevan “ikään kuin jokaisen erillisen numeron henkinen isä”. Koululaiselle on ollut eduksi se, ettei juttuja henkilöidä kehenkään, sillä näin juttujen sisältö vaikuttaa enemmän yleiseltä totuudelta kuin jonkun yksittäisen henkilön mielipiteeltä. Tämä on saattanut johtua siitä, että joitakin juttuja on ollut työstämässä monen eri ihmisen ryhmä, ja toisaalta siitä, ettei lehdellä ole ollut erityistä, vakituista toimituskuntaa. Jos jollekin jutulle on merkitty kirjoittaja, on sekin yleensä ollut nimimerkki. Koululainen ei näin myöskään ole osallistunut sankaritoimittajamyytin uusintamiseen sikäli, ettei tekstien kirjoittajista ole tullut tavaramerkkejä, joiden nimi on tärkeämpi kuin se, mitä he kirjoittavat. Toisaalta ajan henkeen kuului tuolloin muutenkin nimimerkkien käyttö, eikä lasten lehteen ehkä olisi sopinutkaan liiallinen toimittajien korostaminen. Kuten sanottu, tällä oli vaikutuksensa sanoman ideologisten painotusten uskottavuuteen.

Muista tietoa välittävistä jutuista voisi mainita erityisesti ruokaohjeet, urheiluun ja urheilutuloksiin liittyvät artikkelit sekä terveyden vaalimiseen tähtäävät kirjoitukset. Viimeksi mainittu lajityyppi on tuttu jo käsitellyiltä vuosikerroilta, ja siihen on tullut vain vähän muutoksia. Uusia, usein toistuvia kehotuksia ja iskulauseita ovat lähinnä ryhtiä korostava “Pää pystyyn vaan. Sä olet ihminen, et halpa mato maan!” sekä monipuolisen ruokavalion ja riittävän unen tärkeyden muistutukset (esim. K 6/1963, 19).

Urheilun suosio juttujen aiheena on suuri myös 1963 vuosikerrassa, ja nyt painotetaan enemmän urheilusankareiden ja tulosten maailmaa. Uudet urheilulajit kiinnostavat nuoria, ja lehdessä onkin juttua mm. trialista, siis moottoriurheilusta, vaikka sen ei voi

katsoa edustavan kaikkein perinteisintä kuntoa kohottavaa urheilun muotoa (K 6/1963, 11). Paitsi urheilun teknistä puolta, painottaa Koululainen edelleen toki myös liikunnan tarjoamaa henkisen kasvun mahdollisuutta. Sankariurheilija saattaa olla sankari myös käytöksensä puolesta kuten seuraavassa tekstissä:

“Vaativattomuus kaunistaa

Vaativattomuus on urheilijan kaunein hyve. Älä koskaan leuhki ennen kilpailua luvaten tehdä sitä tai tätä. Älä liioin kaunistele tappioitasi minkäänlaisilla selityksillä. Muista, että kukin voittaa vuorollaan ja vain yksi kerrallaan. Rehti kädenpuristus voittajalle, se vieköön mennessään mielestä tappion kirvelyn.

Paina mieleesi, että kerskailijasta ja turhasta suun pieksijästä harvoin tulee hyvää urheilijaa. Tunnet kyllä poikkeuksiakin. Sellaisia huippu-urheilijoita, jotka ovat tunnettuja suurina suun soittajina ja leuhkijoina, on ollut ennen ja on nykyisinkin. He ovat kuitenkin vain poikkeuksia, jotka vahvistavat säännön.

Useimmat huippu-urheilijoistamme ovat olleet tunnettuja vaatimattomuudestaan. Paavo Nurmi, juoksijoitten kuningas, oli hyvä esimerkki. Hän ei puhunut montaakaan sanaa ennen kilpailua eikä sen jälkeen. Sanomalehtimiehiä hän vältteli sen kuin taisei. Hän ei halunnut lehtimiesten kyselevän häneltä sitä sun tätä ja häntä turhasta kehuskelevan.

Pariisin olympiakisoista palatessaan jäi Nurmi asemaa aikaisemmin pois junasta kuultuaan, että Turun asemalla ovat kotikaupunkilaiset sankoin joukoin ja soittokunnin häntä vastaanottamassa. Kävellessä hän suoritti matkan viimeisen asemanvälin ja saapui kotiinsa kaikessa hiljaisuudessa. Sitä voi sanoa jo vaatimattomuuden huipuksi.”

(K 3/1963, 8)

Tekstiä voisi lukea vaikka vertailukohteena sille hulabaloolle, minkä jääkiekkomaajoukkueemme sai aikaan viisi vuotta sitten. Mutta hedelmällisempää tässä tilanteessa on pohtia sitä, minkälaista urheilijan ihannetta tekstissä luodaan. Urheilijankin on oltava nöyrä, ja nöyryyden merkkeinä pidetään vaitonaisuutta ja yleisön välttelyä. Nykyään moinen ei ehkä olisi enää median mieleen, sillä yleisö on oppinut vaatimaan sankareiltaan uskollisuutta ja kaikenkattavaa avoimuutta.

Muita uusia asioita vuoden 1963 Koululaisissa verrattuna vuoteen 1957 ovat mm. selkeästi mainoksiksi tunnistettavat ilmoitukset sekä takakannen entistä viihteellisemmät sarjakuvat. Väiski Vemmelsäären, Jennin ja Jullen sekä Pimin ja Pamin seikkailut perustuvat yleensä hauskuttamiselle sen sijaan että niillä olisi jokin valistava funktio. Myös tätä voidaan pitää merkinä ilmapiirin muutoksesta lapsen lapsenomaisuutta

korostavaan suuntaan: lapsi ei ole pieni aikuinen samoine velvollisuuksineen, vaan vasta kehittyvä yksilö, joka tarvitsee aikaa myös leikkiin ja huvituksiin.

6.2. "Sovinnon puu"

Kun vertailukohteena on 1952 vuosikerta, on vuoteen 1969 mennessä tapahtunut muutos merkittävä. Pikemminkin voisi aloittaa pohtimisen siitä, mitkä ainekset eivät ole muuttuneet noiden vuosien välillä. Hyviin elämäntapoihin kasvattaminen on saanut aivan uusia merkityksiä, ja vanhoista arvoista näyttäisi olevan jäljellä enää hitunen kristillisyyteen ja terveyden vaalimiseen liittyvää rohkaisua. Näidenkin elementtien esiintuominen on erilaista, ei enää niin alleviivaavaa kuin 50-luvulla. Kristillisuus tulee esille enimmäkseen kirkollisten ja kansallisten juhlapäivien yhteydessä, terveyden vaaliminen näyttäisi yhä enemmän olevan ruokavaliokysymys.

Vuoden 1969 Koululaisen ainekset ovat jo pitkälle niitä samoja, joista nykyiset lasten- ja nuortenlehdet koostuvat. Jatkokertomuksia ja harrasteisiin pohjautuvia juttuja painotetaan, tiede- ja kulttuuriartikkelit toimivat jatkolukemisena koulussa läpikäytyihin asioihin. "Hyvät elämäntavat" ei enää ole niin yksipuolinen käsite, vaan paino on siirtynyt asioiden tiedostamiselle ja toisten huomioon ottamiselle. Se, mikä ennen kuului hyviin elämäntapoihin, on nyt enenevässä määrin jokaisen yksityisasia. Yleisiä käyttäytymissääntöjä toki käsitellään, mutta ne eivät enää perustu niin suoraan esimerkiksi kristilliselle elämäkatsomukselle, vaan niiden taustana ovat hyvät tavat ja juuri tuo toisten huomioonottaminen. Siinä mielessä näitä käyttäytymissääntöjä voisi verrata lakeihin, nehan perustuvat kaikkien viihtyvyyden takaamiselle yhteiskunnassa.

Uuden hyvinvointivaltion kasvavaan sukupolveen kohdistuu erilaisia paineita kuin ennen. Sen ei enää tarvitse nostaa työllään Suomea kunniaan, vaan sen harteille on asetettu uusi tulevaisuus, jossa ihminen on tieteen läpimurron ja maailmanlaajuisen yhteistyön seurauksena päässyt vihdoinkin tasapainoon itsensä ja luonnon kanssa. Tämä sukupolvi on imenyt äidinmaidossa kaikki ne mahtipontiset puheet, joita suurmiehet televisiossa pitävät. Neuvostoliitto on isoveljemme, mutta toista suurvaltaa ihaillaan kuulennon ja uusien muotivillitysten kotimaana. Nämä kaiut uudesta huomisesta heijastuvat myös Koululaisen sivuille. Kuulento on suosittu aihe ja kasvattava aineisto painottuu entistä enemmän tasa-arvon ja ihmisoikeuksien alueelle. Seuraava tekstikatkelma on osa artikkelia, jossa korostetaan maailmalajuisia yhteistyötä rauhan hyväksi.

“Vuonna 1968 pidettiin Uppsalassa kirkkojen maailmakongressi. Tämän kokouksen aikana pystytettiin Uppsalan tuomiokirkkoon SOVINNON PUU -niminen patsas. Patsas on takorautaa. Se kuvaa puuta, jonka juuret sulkevat sisäänsä koko maapallon. - - Sovinnon puu pystytettiin Martin Luther Kingin muistolle. Koko kristillinen maailma haluaa puolustaa ihmistä. Ei ihmisen ihonväri eikä rotu saa erottaa ihmisiä eri karsinoihin. Vain ihmisen työt ja toimet ovat niitä, joiden perusteella ihmistä voidaan arvostella. - - tuhat sanaa, tuhat hymyä ja tuhat liekkiä valaisee ja rakentaa toiveittemme maailmaa, rauhan ja sovinnon maailmaa.”

Inkeri Airola

(K 10/1969, 10)

Sovinnon puusta kertova teksti kuvaa hyvin lehdessä tapahtunutta muutosta. Kristillisyyteen muuten liittyvä juttu on saanut laajemman kontekstin kuin ennen, uskonto nähdään nyt enemmän osana ihmisen tekemiä valintoja, ja ennen kaikkea välineenä parempaan ihmisyyteen. Kristinuskko toimii lähimmäisen rakkauden kautta viitekehyksenä laajemmalle idealistiselle arvomaailmalle. Myös perinteisempi kristillisyyteen kasvattaminen on saanut uusia ulottuvuuksia, nyt pääpaino on Jumalan anteeksiantavaisuudella ja rakkaudella. Uskonnoista halutaan antaa myönteisempi ja turvallisempi kuva, kenties myös helpompi.

“Elämäämme kuuluu niin hyviä kuin huonojakin, niin iloisia kuin raskaitakin hetkiä. Mutta tärkeätä on muistaa, että kaikissa vaiheissamme Taivaallinen Isämme on meidän kanssamme, meidän luonamme, meitä tukemassa ja ohjaamassa. --

Jumala, Taivaallinen Isämme pystyy lukemaan kaikki, salaisimmatkin ajatuksemme. Ei Hän tarvitse meidän rukouksiamme. Mutta me tarvitsemme itse rukouksen tietä Kaikkivaltiaan, Luojamme luokse. Ilo, rauha sekä turvallisuudentunne täyttävät mielemme, kun rukouksin olemme kantaneet Herran eteen ongelmamme, hätämme ja kiitollisuutemme. Jumala kuulee meitä aina!”

(K 7/1969, 2)

Lisää pontta uuden, paremman maailman rakentamiselle annetaan artikkelissa, jonka kirjoittaja on sama kuin “Sovinnon puu”-tekstissä. Teksti kertoo YK:n lasten oikeuksien julistuksesta. Kymmenestä oikeudesta viimeistä korostetaan erityisesti:

“Julistuksen viimeinen oikeus, vaatimus on tärkein. Se sisältää kaiken sen, mikä lapselle on välttämätöntä ja mikä tulee yhä välttämättömämmäksi pienentyneessä maailmassamme, jossa ihmiset asuvat ja elävät entistä lähempänä toisiaan.

Lasta tulee kasvattaa ymmärtämyksen, suvaitsevaisuuden ja kansojenvälisen rauhan hengessä. On välttävää kaikkia sellaisia menettelytapoja, jotka aiheuttaisivat lapsessa taipumusta rodulliseen tai uskonnolliseen syrjintään.”

Inkeri Airola

(K 9/1969, 6)

Tässäkin tulee esille tasa-arvoisuus ja suvaitsevaisuus kasvatuksen avainsanoina. YK:n lasten oikeuksien julistuksesta oli artikkelin ilmestymisajankohtana tullut kuluneeksi kymmenen vuotta, se ei siis suinkaan ollut aivan uusiin juttu. Uskoisin, että 60-luvun ilmapiiri on antanut tämäntapaisille teksteille sopivan viitekehyksen, ja näin myös lasten oikeuksista on saatu lasten omaan lehteen sopiva artikkeli.

Hieman toisenlaista tasa-arvoajattelua edustaa pikkujuttujen sarja “Tatu ja Tiina”. Sarjassa seikkailevat vilkkaat kaksoset, ja tarinat sijoittuvat yleensä koulumaailmaan. Tatu ja Tiina ovat sanavalmiita ja joskus villejäkin, ja heidän kauttaan lukijoille tarjotaan vaihtoehtoisia ajatusmalleja vakiintuneempien sijaan. Tarinat on rakennettu yleensä vuoropuheluksi, jossa kaksoset kertovat uusimmista edesottamuksistaan vuoron perään.

— Tänään me olimme joulun jälkeen ensimmäistä kertaa koulussa. Tatulla oli punainen ja minulla Tiinalla sininen villapaita.
 — Ja opettaja katseli meitä aika usein. Ja me arvasimme mitä varten.
 — Silloin minä sanoin: — Opettaja ajattelee, että me olemme vaihtaneet villapaidat.
 — Mutta me emme ole. Tatu sai joululahjaksi punaisen villapaidan ja minä sain sinisen villapaidan.
 — Ja äitikin käski meitä vaihtamaan ja sanoi pakettien sekaantuneen. Mutta me emme vaihda. Minkä saimme sen pidämme.”

(K 1/1969, 7)

Tarinassa voi nähdä kaksi tasoa. Toinen on se suoran opettavainen taso, jonka mukaan on tyydyttävä siihen, mitä annetaan, eikä ryhtyä nurkumaan paremman perään, siis sama idea kuin lahjahevosen suuhun katsomisen kanssa. Toisella tasolla tarina toimii vanhojen asenteiden ja ennakkoluulojen purkajana. Uuden sukupolven edustajat Tatu ja Tiina ovat muutokselle valmiita ja ennakkoluulottomia lapsia, ja heidän vastavoimanaan opettaja ja äiti ovat vanhoihin kaavoihin kangistuneita, koska ihmettelevät lasten paitojen epäsovinnaisia värejä. Se, että punainen on tyttöjen väri, on oikeastaan varsin naurettava väite, ja tähän halutaan lukijan huomio kiinnittää. Uskallan väittää näin, koska Tatu ja Tiina ovat onnellisia uusista paidoistaan ja niiden epätavallisesta värityksestä (vieressä on lisäksi piirretty kuva kaksosista uusissa villapaidoissaan iloinen virne kasvoillaan). Tilanne olisi toinen, jos he eivät pitäisi värien sekoittumisesta, vaan tyytyisivät vain nöyrästi ja hiljaa osaansa. Villapaitojen väri on omiaan tuomaan esille uuden sukupolven roolia vanhojen asenteiden ravistelijana, koska värien epäsovinnaisuus on lapsille tiedostettu seikka, jonka he radikaalisti hyväksyvät. Jos kaksoset eivät tietäisi murtavansa ennakkoluuloja, ei tarinan anarkia toimisi. Tähän tekstiin verrattuna pistää silmään Koululaisessa 2/1969 sivulla 3 julkaistu kirjoitus, jossa neuvotaan talvisten ulkolyhtyjen tekoa. Tekstin mukaan “lyhdyn valmistus sopii mukavasti tyttöjen ja poikien yhteistyöksi. Pojat hakkaavat purkkeihin reiät ja tytöt maalaavat purkit”. Asenne on tyystin toinen kuin Tatun ja Tiinan pikkutarinoissa, joissa sukupuolirooleja rikotaan. Jako poikien ja tyttöjen töihin on tässä tekstissä perinteinen: pojat tekevät teknisemmän työn, tytöille jää

taiteellisempi puoli, purkkien maalaaminen. Koululaisen linja vanhojen arvojen tuulettamisen suhteen ei siis suinkaan ole kovin yhtenäinen.

Reippaita ja energisiä uuden sukupolven lapsia on muistutettu Koululaisen aineistosta päätellen usein terveellisen ja monipuolisen ruokavalion tärkeydestä. Ravitsemusohjeet ovat tähän asti olleet melko yleispäteviä, eikä niihin sinänsä ole sisältynyt moraalista aspektia. Nyt ruokaa on lähes kaikille lapsille yllin kyllin, ja ruoasta on tullut omantunnon seikka. Karkit ja muut herkut ovat yleistyneet ja niiden saatavuus on parantunut, joten niiden liiasta syönnistäkin osataan jo varoitella. Kunnollinen lapsi syö äidin tarjoaman ruoan hymyissä suin, eikä haikaile karkkien perään. Muistuu mieleen “Miehekäs Matti” vuodelta 1952 (edellä s. 21), joka tuhahti kauppiaan kysymyksellekin karamellien ostosta. Matille valinta oli itsestään selvä. Nyt asiasta täytyy erikseen varoitella.

“On sellaisiakin lapsia, jotka oikuttelevat ruokansa kanssa. Varsinkin kotona saattavat he nyripistellä nenäänsä äidin tekemille hyvälle ruuille. Monet äidit antavat periksikin näille lastensa oikutteluille.

Arvaatko, miten käy tällaiselle oikuttelijalle?

Kun hänelle ei kelpaa monipuolinen ruoka, vaan ainoastaan se, mikä hänestä sillä hetkellä maistuu hyvältä, ei hän pääsen kasvamaan terveeksi. Hänen elimistönsä jää vaille monia tärkeitä rakennusaineita. Hänestä kasvaa heikko ja sairaalloinen lapsi. Hän väsy pienestäkin ponnistuksesta. Hän sairastuu helpommin kuin muut lapset.

Ethän sinä tahdo olla tällainen heikko ja heiveröinen?”

Paavo Räisänen

(K 1/1969, 14)

Esimerkkitekstissä on paljon samankaltaisuuksia 50-luvun raittiusvalistusteksteihin, mitä tulee sanavalintoihin ja tekstin rakenteeseen. Ruokaansa lautasella pyörittelevistä ei anneta kaunista kuvaa, vaan heitä kuvaillaan “nyripisteleviksi”. Äidin velvollisuus olisi ojentaa tottelematonta lastaan, mutta kaikilla ei ole tähän selkärankaa. Kritiikki kohdistuu siis myös kasvattajiin, jotka eivät pysy tarpeeksi lujina lapsilleen. Toisaalta näin siirretään vastuu lapselle itselleen kertomalla monipuolisen ruokavalion

laiminlyönnin seuraamuksista ja kysymällä vielä “ethän sinä tahdo olla tällainen heikko ja heiveröinen”. Kun aikuiset eivät tiedä, mitä tekevät, on lasten tiedettävä. Lapsi tuntee hallitsevansa kehoaan ja valistus saattaa näin mennäkin perille.

Raittius sinänsä ei ole enää suosittu aihe. Koko vuosikerrasta löytyy vain yksi raittiusvalistukseen liittyvä juttu (vuonna 1963 ei yhtään), valokuvallinen tervehdys Koululaisen lukijoille raittiuskerholta. Lyhyt teksti kertoo, että “pääkaupungissa tehdään toivonliittotyötä paraikaa 60 kerhon ja opettajan voimin” (K 2/1969, 18). Jutun pääpaino ei ole lukijoiden valistaminen, vaikka se saattaakin innostaa asiasta kiinnostuneita ottamaan yhteyttä oman paikkakuntansa raittiuskerhoon.

Puhtaasti isänmaallisuutta korostavaa aineistoa on niinkään hyvin vähän. Itsenäisyyspäivän aikoihin on julkaistu lehdessä kirjoitus, jossa kerrotaan Suomesta isänmaana sekä siitä, miten itsenäisyyspäivää juhlitaan. “Itsenäisyys”-sanalle löytyy mielenkiintoinen synonyymi:

“Isänmaani tunnusmerkki on siniristilippu. Sakari Topelius on sanonut, että lipun sininen väri muistuttaa järviämme ja valkoinen talvisia hankiamme. Lippu merkitsee vapautta. Vapauden toinen nimi on itsenäisyys.”

(K 9/1969, 9)

Itsenäisyys merkitsee siis vapautta, mutta tekstissä ei ole sanaakaan siitä, mistä olemme vapaita. Sen verran varovasti toimittiin 60-luvun lastenlehden toimituksessa. Kasvattavan aineiston on oltava tarpeeksi neutraalia, ettei se olisi ristiriidassa maan ulkopoliittisen linjan tai vanhempien erilaisten arvomaailmojen kanssa.

Tässä otoksen uusimmassa vuosikerrassa on edellisiä enemmän tieteeseen liittyviä tekstejä. Tämä voi selittyä ainakin osittain sillä, että vuosi 1969 oli ensimmäisen

kuulennon vuosi, ja myös suomalaiset lapset ovat varmaankin olleet kiinnostuneita avaruuden valloituksesta. Toki tietojuttuja on kirjoitettu myös perinteisemmistä aiheista, kuten luonnosta ja sen suojelusta, askartelusta ja teknisistä töistä sekä ruoanlaitosta, mutta vuosikertaa näyttää leimaavan erityinen tiedebuumi. Mukana on yksityiskohtaisia artikkeleita mm. tietokoneiden kehityksestä ja rakenteesta (K 6/1969, 8).

Koululaisen numeron 7/1969 kannessa hymyilee kaksi astronauttia, joista toinen pitelee Suomen lippua kepin päässä muutaman kiven välissä ja toinen on iskemäisillään keppiä maahan kädessään olevan kiven avulla. Tarkempi silmäys osoittaa, että astronautit ovat pieniä poikia, jotka ovat kyhänneet itselleen avaruuspuvut pahvisia kypäriä myöten. Jalassaan astronauttipojilla on huopatossut ja kumisaappaat. Kuva ehtii kuitenkin herättää miellelyhtymiä suomalaisten avaruudenvallotuksesta ja siniristilipun liehumisesta yli koko maailman. Usko Suomen noususta maailmakartalle elää siis yhä, vaikka lehtien sivuilla kansallisaate onkin vaihtunut ylikansallisaatteeksi. Kenties tässä yritetään viestittää uusille isänmaan toivoille, että heistäkin on johonkin, vaikkakin täysin eri aloilla kuin edellisestä, sodan läpikäyneestä sukupolvesta. Heidän tehtävänä on tieteellisen läpimurron jatkaminen ja sitä myötä maailman valloittaminen.

Kansikuvan teema jatkuu lehden sisälläkin, jonka sivuilla mm. komeilee Neil Armstrongin näköispaperinukke avaruuspukuineen kaikkineen. Kuutietoutta jaetaan pitkin vuotta, julkaistaanpa kuun karttakin (K 4/1969, 7). Ei ihme, että lukijoiden kirjoituksiin mieliammateista on ilmestynyt aivan uusi toiveammatti, astronautti (K 7/1969, 12).

Myös muut ammattitoiveet ovat muuttuneet jonkin verran. Edelleen halutaan opettajaksi

ja kauppiaksi, mutta mukana on paljon myös viihteen ammattilaisiksi tahtovia. Ylipäätään vaikuttaa siltä, että rakennemuutos on heijastunut nopeasti lasten mieli-ammatteihin: maanviljelijäys on menettänyt hohtonsa ja lapset haluavat korkeampaakin koulutusta vaativiin ammatteihin.

””Toivoisin, että minusta tulee arkkitehti, sillä minusta se on ammateista hauskin. Saisi piirtää ja suunnitella taloja, ehkä suuriakin rakennuksia. Valmistuakseen siihen ammattiin olisi käytävä oppikoulu kokonaan, jatkettava yliopistossa ja siirryttävä arkkitehtilinjalle. Pitäisi olla hyvä laskupää ja piirustustaito sekä selvä ja hyvä käsiala. Jos minä en muuta mieltäni mieli-ammattistani, minä yritän arkkitehdiksi ja jos minusta tulee arkkitehti, yritän parhaani siinä ammatissa.

Sini-Maaria Nevalainen 10 v.

Olen syntynyt Afrikassa ja haluaisin palata sinne takaisin. Olisi kivaa olla neekerilasten opettaja. En haluaisi olla huutava opettaja. Haluaisin olla kiltti opettaja, enkä pitäisi paljon kokeita. Jos minulla olisi huonoja oppilaita yrittäisin neuvoa heitä ja vähentäisin kotilaskuja. Juuri siksi haluan olla Afrikassa, kun siellä on lämmintä ja kaunis luonto. Mielestäni neekerit ovat nätin näköisiä ja söpöjä. Joskus kävisin Suomessa tuttavien tervehtimässä.”

Hanna Saarelma 10 v.

(K 7/1969, 12)

Ensimmäisen tekstin kirjoittaja on melko hyvin selvillä siitä, mitä hänen on käytävä läpi päästäkseen toiveammattiinsa. Pitkä opiskeluaika ei tunnu häntä pelottavan. Toinen teksti on idealistisempi. Se keskittyy lähinnä siihen tunnelmaan, jonka afrikkalaisen kyläkoulun opettajana voi saavuttaa. Se, että tyttö on syntynyt Afrikassa kieliin jo siitä, että Suomi on päässyt tukevasti hyvinvointivaltioiden joukkoon, ja toisaalta siitä, että maailma on pienentynyt, kun työtehtävät vievät jo ympäri maailmaa (tarina ei kerro, ovatko tytön vanhemmat olleet Afrikassa juuri lähetystyön puitteissa). Lastenkin elämänpiiri laajenee ja sen pitäisi vaikuttaa myönteisesti myös suvaitsevaisuuteen. Kirjoituksen perusteella on tosin vaikea tietää, miten pitäisi suhtautua, kun lapsen mielestä ”neekerit ovat nätin näköisiä ja söpöjä”. Nykyään tästä varmaan saisi syytteen, vaikka tarkoitus olisikin hyvä. Joka tapauksessa voi todeta lastenkin maailman laajentuneen — tai pienentyneen, jos ajatellaan välimatkoja ja tiedon saatavuutta.

Kuten vuoteen 1963 mennessäkin, on mainosten ja sarjakuvien määrä taas kasvanut. Nyt mainostetaan jopa karamelleja (esim. Hellaksen toffeepastillit, 3/1969, 9), vaikka muualla lehdessä saatetaan kehottaa välttämään karkinsyöntiä. Tämä ristiriita on meille kovin tuttu, mutta tuolloin varmaankin melko tuore. Lehden sisäinen arvomaailma saa aina uusia sävyjä kun huomioon otetaan myös kaupalliset ilmoitukset. Toisaalta hieman yllättävää on, että Koululainen on asettanut mainosmarkat terveellisen elämäntavan korostamisen edelle jo tässä vaiheessa, vaikka lehti ei vielä ole ollut riippuvainen ilmoitustuloista. Kenties tämä on osa sitä moniarvoisuutta, jonka nimeen tuolloin vannottiin. Tai kenties tämä on merkki vanhojen aatteiden hitaasta kuolemasta, ennen niin vankka aatteellinen pohja on hukkunut kaiken viihdyttävän säln alle. Uudet arvot sallivat enemmän.

7. LOPUKSI

Kun tarkastelee kaikkia neljää vuosikertaa yhdessä, voi nähdä joitain yleisiä linjoja ja teemoja, jotka toistuvat vuodesta toiseen ja toisaalta myös suuria temaattisia eroja. Hyvät elämäntavat rakentuvat näiden Koululaisen numeroiden perusteella pitkälti terveyden vaalimisen ympärille. Terveyttä vaaliakseen on pidettävä huoli puhtaudestaan, liikuttava säännöllisesti ja syötävä kunnollista kotiruokaa. Toinen osa hyviä elämäntapoja on sisäinen terveys ja puhtaus. Sen saavuttaakseen on oltava ahkera ja hyväkäytöksinen.

Tämän karkean jaon mukaan voisi sanoa, että 1950-luvun numeroissa korostettiin 1960-luvun numeroita enemmän sisäisen puhtauden tärkeyttä. Vuosikertojen 1952 ja 1954 perusteella näyttäisi siltä, että sisäinen terveys vaatii myös aimo annoksen nöyryyttä. Uskonnon osuus kasvattavassa aineistossa on suurempi kuin 1960-luvulla, ja henkinen tasapaino rinnastuu useammin hengelliseen tasapainoon. 60-luvulla elämäntapakasvatus ei ole enää niin selkeästi kristillisyyteen nojaavaa, vaan arvoja perustellaan muinkin keinoin. Jos perustellaan lainkaan, Koululaisen kasvattava aines ei usein jää selittelemään, miksi jokin asia on tärkeä tai turmiollinen, pikemminkin uskotaan lukijan vahvistavan jo vallalla olleita käsityksiään asioiden laadusta.

Kuten jo aiemmin esitin, juuri tuo asioiden itsestäänselvyyden tuntu tekee Koululaisen ideologisista painotuksista vaikeammin havaittavia. Vaikka olen huomaavinani aineistossa selkeitä toimituspoliittisia linjauksia, en voi täysin varmasti tietää, miten nämä toimivat ideologian tasolla. Lukutapani on subjektiivinen, ja sellaisena se ottaa esille vain tiettyjä piirteitä teksteistä, ja toisaalta ideologia käsitteenä on niin monisyinen, että sen tarkempi erittely olisi mahdotonta. Haluankin korostaa nyt kontekstin merkitystä

ideologian läpinäkyväksi tekemisessä. Se aika, jona tekstit on luotu, antaa meille tärkeitä viitteitä siitä, miten tekstejä tulisi lukea. Myös lehden konsepti tarjoaa välineen ideologisten painotusten etsimiseen.

Koska Suomi kävi läpi yhtä sen historian suurimmista kulttuurisista murroksista juuri 1950- ja 1960-luvuilla, ei ajan henkeä voi olla aistimatta Koululaisen sivuilta. Siinä missä 50-luvulla vielä pantiin toivo nuoriin jälleenrakentajina, antoi 60-luku nuorisolle aivan uutta ajateltavaa. Vanha kyseenalaistettiin, ja uudet aatevirtaukset ja ilmiöt saapuivat Suomeen niin kuohuvasta Euroopasta kuin rapakon takaakin. Kasvatus muuttuu ainakin Koululainen-lehdestä päätellen vähemmän alleviivaavaksi ja vapaammaksi. Jälkeenpäin näyttää siltä, että juuri tuolloin valinnan vastuuta sysättiin ensi kertaa lasten itsensä harteille. Vanhempien ja koulun rooli kaikkitietävänä arvopankkina kutistui. Kenties myös kasvattajien auktoriteetti ja lapsen perusturvallisuuden tunne kutistuivat.

Koululaisen kieli kuvastaa omalla tavallaan aikaansa. Niinpä 50-luvun osoittelevalta tuntuva tyyli selittyy luultavasti osin ajalleen tyypillisenä ilmaisutapana. Diskursseista puhuttaessa tämä on otettava huomioon, sillä kielellinen diskurssi rakentuu aina pintarakenteen ja käytänteiden kautta suuremmiksi kokonaisuuksiksi. 60-luvun tekstit ovat nykylukijan mielestä selkeämpiä, koska ne ovat ajallisesti lähempänä tämän hetken kielellistä diskurssia, ja kieli kehittyi koko ajan. Kehittyminen ei välttämättä tarkoita kehittymistä positiiviseen suuntaan; 1950-luvun valistustekstit ovat rohkeampia ja jollakin tasolla avoimempia kuin seuraajansa. Moniarvoisuus onkin nyt edennyt niin pitkälle, että voisi sanoa mielipiteen ilmaisemisesta tulleen halveksittavan tavan. Mikä sitten aiheutti muutoksen myös kielellisissä käytänteissä? Oliko ajan ilmapiiri todella niin vaikuttava, että se ravisteli kieltäkin näin rajusti? Aineiston perusteella vastaisin myöntävästi, sillä

vanhojen kaavojen uudistaminen vaikuttaa olleen niin pinnalla, ettei siltä ole voinut säästyä kovinkaan moni asia.

Tässä tutkimuksessani olen pyrkinyt tuomaan esille joitakin näkökulmia sekä hyviin elämäntapoihin käsitteenä että siihen, miten Koululainen, lasten ja nuorten yleislehti on ottanut tehtäväkseen valistaa lukijoitaan näiden elämäntapojen noudattamisessa.

Aineisto osoittautui hyvin mielenkiintoiseksi, olin oikeastaan hieman yllättynyt siitä, miten suuri muutos juuri näiden kahden vuosikymmenen välillä on tapahtunut. Aineistosta olisi saanut enemmänkin irti, etenkin kielen käytänteet ja niiden kytkeytyminen arvomaailmaan ovat pohjattomia analyysin lähteitä, mutta se olisi vaatinut huomattavasti laajemman tutkimuksen.

LÄHTEET

K= Koululainen, vuosikerrat 1952, 1957, 1963 ja 1969. Lehtien numerointi lukuvuoden mukaan, jolloin esim. 1/1952 on ilmestynyt syyskuussa 1951.

Alasuutari, Pertti 1996, *Erinomaista, rakas Watson. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Helsinki. Hanki ja jää.

Alasuutari, Pertti 1996, *Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994*. Vastapaino. Tampere.

Dijk, Teun A. van 1977, *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. Longman. London.

Fairclough, Norman 1997, *Tehtävänäsettelu diskurssianalyysille*. Tiedotustutkimus 1/1997.

Fiske, John 1992, *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Vastapaino. Tampere.

Habermas, Jürgen 1976 (1973), *Legitimation Crisis*. Transl. Thomas McCarthy. Heinemann. London.

Habermas, Jürgen 1987 (1981), *The Theory of Communicative Action. The Critique of Functionalist Reason. Vol. 2: Lifeworld and System*. Transl. Thomas McCarthy. Polity

Press. Cambridge.

Karkama, Pertti 1996, *Johdatusta kirjallisuudentutkimuksen metodioppeihin*. Moniste luentosarjan tueksi Turun yliopistossa keväällä 1996.

Kotkavirta, Jussi 1995, Moderni hyvä elämä. Teoksessa Pitkänen, Pirkko — Telaranta, Mikko (toim.), *Ovi parempaan maailmaan. Hyvän elämän avaimet eri kulttuureissa*. Painatuskeskus. Helsinki.

Leino-Kaukiainen, Pirkko 1991, Lastenlehdistön avartuva maailma. Teoksessa *Suomen lehdistön historia, osa 9: Aikakauslehdistön historia*. Kustannuskiila. Kuopio.

Peltonen, Matti 1996, *Suomalaisuus muuttuvana omanakuvana*. Alkoholipolitiikka 61/1996: 3.

Peltoniemi, Teuvo — Voipio, Martti 1983, *Alkoholi ja yhteiskunta*. Otava. Helsinki.

Pietikäinen, Sari 1999, *Kriittinen diskurssintutkimus*. Moniste luentosarjaa varten Jyväskylän yliopistossa keväällä 1999.

Pitkänen, Pirkko 1995, Platoninen hyvä elämä. Teoksessa Pitkänen, Pirkko — Telaranta, Mikko (toim.), *Ovi parempaan maailmaan. Hyvän elämän avaimet eri kulttuureissa*.

Ruonavaara, Hannu 1998, "Vanhat" yhteiskunnalliset liikkeet moraalisaatelyn projekteina. Teoksessa Uimonen, Kaj — Siisiäinen, Matti (toim.), *Uudet ja vanhat*

liikkeet. Vastapaino. Tampere.

Simpura, Jorma 1982, *Vapaan viinan aika. 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa*. Kirjayhtymä. Helsinki.

Smeds, Kerstin 1989, Nuorisoseurat raittiusaatten edistäjinä. Teoksessa Alapuro, Risto — Liikanen, Ilkka — Smeds, Kerstin — Stenius, Henrik (toim.), *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä. Vaasa.

Työrinoja, Reijo 1995, Kristillinen hyvän elämän ideaali keskiajalla. Teoksessa Pitkänen, Pirkko — Telaranta, Mikko (toim.), *Ovi parempaan maailmaan. Hyvän elämän avaimet eri kulttuureissa*.

Tuominen, Marja 1991, *Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia. Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava. Helsinki.

Virtanen, Matti 1982, *Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala*. WSOY. Helsinki.